

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIÁLNÍ PRÁCE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Markéta Švejdová Jandová, DiS.

**Postoje Romů k okolní společnosti,
k lidem většinového etnika
a k lidem s odlišnostmi**

Attitudes of Roma in the Czech Republic towards
the surrounding society, towards people of the majority ethnic group
and towards people with differences

Vedoucí práce: PhDr. Eva Dragomířská, Ph.D.

Děkuji vedoucí této práce paní PhDr. Evě Dragomírecké, Ph.D. za podporu a cenné rady. Za dobré nápady a důležité připomínky děkuji také PhDr. Nikole Doubkové a doc. PhDr. Marku Preissovi, PhD. Děkuji také celé své rodině, jejíž členové mi byli v průběhu celého studia oporou. Mé velké díky patří všem respondentům výzkumu, kteří mi věnovali svůj čas a dovolili mi nahlédnout do svých zajímavých životních příběhů.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia.

V Praze dne 15. 5. 2021

Markéta Švejdová Jandová

Anotace

Cílem této diplomové práce byl popis postojů Romů k osobám majoritního etnika a k lidem s různými odlišnostmi. Pokusila jsem se zmapovat, jaké mají Romové postoje k osobám většinového etnika, jakou k nim mají sociální distanci, zda a v jaké míře zažívají konflikty s osobami jiných etnik a odlišných sociálních skupin a jak pohlíží na jinakost. Práci jsem tvořila v rámci spolupráce s výzkumníky Národního ústavu duševního zdraví (NUDZ) na projektu **Cizinec jako symbol jinakosti – jak osobnost ovlivňuje naše postoje**. Experimentální skupina osob romského etnika měla 15 respondentů, kontrolní skupina 55 respondentů. Výzkum jsem provedla pomocí dotazníku Bogardusovy škály a pomocí dotazníku zaměřeného na konflikty, z odpovědí jsem získala průměrné hodnoty u jednotlivých položek. Vzhledem k rozdílné velikosti experimentální a kontrolní skupiny jsem použila i vyhodnocení Mann Whitney testem pro zjištění významnosti rozdílu mezi sledovanými skupinami. Zjištěné výsledky mě vedly k závěru, že míra sociální distance Romů vůči majoritě ve srovnání s mírou sociální distance majority vůči Romům je statisticky nevýznamná. Dalším zjištěním byla celková vyšší míra sociální distance Romů k osobám z odlišných sociálních skupin. V otázce konfliktů se ukázalo, že Romové zažívají statisticky významně více konfliktů s majoritou než osoby majoritního etnika s Romy, a že rozdíl mezi referovaným počtem konfliktů Romů s osobami z odlišných sociálních skupin a počtem konfliktů majority s osobami z odlišných sociálních skupin je statisticky nevýznamný.

Annotation

The aim of this diploma thesis was to describe the attitudes of Roma towards the majority ethnic group and towards people with various differences. I tried to map the attitudes of Roma towards the majority ethnic group, their social distance to them, whether and to what extent they experience conflicts with persons of other ethnic groups and different social groups and how they view otherness. I created the work in collaboration with researchers from the National Institute of Mental Health (NUDZ) on the project **The Stranger as a Symbol of Otherness – How Personality Affects Our Attitudes**. The experimental group of Roma people had 15 respondents, the control group 55 respondents. I conducted the research using a Bogardus scale and a conflict-oriented questionnaire, and I obtained average values for individual items from the answers. Due to the different size of the experimental and control groups, I also used the analysis of the Mann Whitney test to determine the significance of the difference between the observed groups. The results led me to the conclusion that the degree of social distance of the Roma towards the majority in comparison with the degree of social distance of the majority towards the Roma is statistically insignificant. Another finding was the overall higher degree of social distance of Roma to people from different social groups.

On the issue of conflicts, it turned out that Roma experience statistically significantly more conflicts with the majority than majority ethnic groups with Roma and that the difference between the reported number of Roma conflicts with people from different social groups and the number of majority conflicts with people from different social groups is statistically insignificant.

Klíčová slova:

Romové, postoje, vnímání, odlišnost, konflikt, majorita, sociální distance, vzdělání,

Klíčová slova (anglicky):

Roma, attitudes, perception, difference, conflict, majority, social distance, education

Obsah

Úvod	8
Teoretická část	10
1. Výzkumy	10
2. Romové	13
2.1. Historie Romů	14
2.2. Historie Romů v ČR do konce 2. světové války	15
2.3. Romové v ČR po druhé světové válce	18
2.4. Současnost	20
3. Vymezení pojmů	23
3.1. Postoje	23
3.2. Stereotypy	24
3.3. Předsudky	25
3.4. Diskriminace	26
3.5. Xenofobie	27
3.6. Sociální distance	27
3.7. Konflikt	28
3.7.1. Dělení konfliktů	29
Výzkumná část	31
4. Cíl	31
5. Cizinec jako symbol jinakosti	32
5.1. Popis projektu	32
5.2. Měřicí nástroje	32
5.2.1. Bogardusova škála	32
5.2.2. Dotazník Konflikt	34
5.2.3. Dotazník Rodina	34
5.3. Analýza dat	34
5.3.1. Analýza dat z Bogardusovy škály	34
5.3.2. Analýza dat z dotazníku Konflikt	35
5.3.3. Analýza dat z dotazníku Rodiny	35

5.4. Soubory	35
5.4.1. Experimentální skupina Romové	35
5.4.2. Kontrolní skupina	36
5.5. Demografické údaje experimentální a kontrolní skupiny	37
5.5.1. Příslušnost k romskému etniku	37
5.5.2. Vzdělání	37
5.5.3. Věk	38
5.6. Výsledky	39
5.6.1. Bogardusova škála	39
5.6.2. Dotazník Konflikt	41
5.6.3. Dotazník Rodina	43
5.7. Kazuistiky s vyhodnocením	43
Eva	43
Petr	44
Tereza	44
Monika	45
Daniel	45
Marian	45
5.8. Diskuze	46
Závěr	52
Použitá literatura	54

Seznam zkratk

ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
NUDZ	Národní ústav duševního zdraví
SCR	Svaz Cikánů-Romů
SVL	sociálně vyloučená lokalita

Úvod

Ve své praxi se sociální pracovníci často setkávají s klienty, kteří se nějakým způsobem liší od většiny ve společnosti. Odlišnosti bývají různé – např. onemocnění tělesné či duševní, chudoba nebo etnická odlišnost.

Od sociálních pracovníků se (stejně jako od dalších pomáhajících profesí) očekává, že jsou schopni lidem pomáhat zvládat jejich sociální a emoční problémy a krize. Lidé pracující v pomáhajících profesích by měli mít ke své práci určité předpoklady. Kromě dostatečné fyzické zdatnosti a odolnosti, dobrých komunikačních dovedností a inteligence se u pomáhajících profesí očekává důvěryhodnost. Pod pojmem důvěryhodnost sociálního pracovníka vnímáme kromě diskrétnosti a spolehlivosti také porozumění – předpoklad, že pokud bude klient pracovníkovi o sobě vyprávět, bude se ho pracovník snažit pochopit.¹

Pracovník bude umět klienta lépe pochopit, pokud bude dobře rozumět jeho situaci, jeho vztahům a také postojům.

Sociální práci s různými cílovými skupinami se věnuji již téměř dvě desítky let. Jako důležitý aspekt sociální práce vnímám snahu sociálního pracovníka o naladění se na klienta, snahu o empatii a o navázání vztahu. Pokud sociální pracovník rozumí názorům, které převažují v sociální skupině, k níž se sám klient řadí, je praktické užití výše popsanych přístupů jednodušší.

Protože jsem si téma své diplomové práce volila v době, kdy jsem pracovala na částečný úvazek v sociálně vyloučené lokalitě, kde se velká část klientů hlásila k romské národnosti, zvolila jsem si zaměření diplomové práce související s osobami romského etnika, o jejichž názorech a postojích jsem se chtěla dozvědět více informací. Zajímaly mě především postoje Romů k lidem většinového etnika a k lidem různými způsoby odlišným od většiny. Z běžné komunikace s Romy se mi zdálo, že jsou k odlišným lidem tolerantnější než lidé většinového etnika.

Ke konkrétnímu výběru tématu mé magisterské diplomové práce mě vedly tyto okolnosti: snaha lépe pochopit postoje klientů romského etnika a má potřeba více poznat jejich životní styl, návyky, způsoby uvažování a rodinné tradice, dále pak možnost zapojit se do výzkumného projektu kolegů z NUDZ, který je zaměřen na zkoumání vztahu k cizímu a neznámému skrze pohled na fungování osobnosti a probíhá v době od 1. ledna 2019 do 31. prosince 2021. V empirické části se zabývám podrobněji popisem zmiňovaného projektu. Jedná se o velmi podrobné dotazníkové šetření a rozhovor. Design tohoto výzkumu mi umožnil, nebo spíše

¹ MATOUŠEK, O., Metody a řízení sociální práce, s. 53.

po mně vyžadoval, intenzivní kontakt s respondenty a díky tomu jsem měla příležitost je lépe poznat, což byl také jeden ze záměrů psaní mé práce.

Vstupním oddílem teoretické části jsou informace o některých českých i zahraničních výzkumech souvisejících se vztahy mezi Romy a majoritním obyvatelstvem. Následuje teorie o současnosti i historii života Romů v České republice. Další kapitoly teoretické části jsou věnovány předsudkům, postojům, stereotypům, xenofobii, diskriminaci, sociální distanci a konfliktům.

Empirickou část práce jsem uvedla popisem výzkumného projektu, v jehož rámci tato diplomová práce vznikla, včetně jednotlivých výzkumných metod. Větší pozornost jsem věnovala výzkumným nástrojům, díky nimž jsem získala data k ověření svých hypotéz. Data související s postoji Romů k osobám s různými odlišnostmi a k většinovému etniku jsem zjišťovala dotazníkem Bogardusovy škály sociální distance a dotazníkem zaměřeným na přítomnost osob ze sledovaných odlišných skupin v rodině respondenta a na zkušenost s konfliktem, který měl respondent s osobou s odlišností. Zjištěné postoje jsem porovnávala s daty získanými mými kolegy v kontrolní skupině respondentů většinového etnika podobného věku, jako mají členové výzkumné skupiny osob romského etnika.

Teoretická část

1. Výzkumy

Při vypracovávání rešerše k tématu své práce jsem zjistila, že existuje jen velmi málo zdrojů, které se zabývají postoji a názory Romů, a že je velmi nesnadné je nalézt. Oproti tomu existuje poměrně velké množství zdrojů, které se věnují názorům a odpovědím respondentů většinového etnika na otázky spojené s různými aspekty života Romů. Domnívám se, že příčinou tohoto stavu může být nedůvěra Romů k majoritnímu obyvatelstvu a také neochota Romů se s romským etnikem identifikovat.

Negativní postoje majority k Romům například popisuje ve své diplomové práci *Romové v naší společnosti v kontextu s majoritou* Markéta Kůtková. V rámci výzkumu oslovila 50 respondentů majoritního etnika, z toho bylo 10 osob zařazených do skupiny odborné veřejnosti, tj. studujících speciální pedagogiku či pracujících s Romy. Zbýlých 40 respondentů tvořilo skupinu laické veřejnosti.

Oběma skupinám byly pokládány otázky související se znalostí romských zvyků, dějin či známých romských osobností, dále pak otázky na zkušenosti respondentů s Romy a na názory respondentů na rozdíly mezi romskou a majoritní společností. Z výsledků bylo patrné, že respondenti vnímají rozdíly. Zajímavé byly např. odpovědi na otázku č. 4 (*Vidíte rozdíl mezi romskými rodinami a majoritními rodinami?*). Respondenti vybírali z odpovědí: a) žádný b) ano, mají své zvláštnosti. Odpověď b) vybralo 80 % respondentů odborné veřejnosti a 87,5 % laické veřejnosti. Na otázku č. 15 (*Vnímáte, že by se v našem státě vyskytovaly problémy ve vztahu mezi majoritou a Romy?*) odpovědělo 100 % odborné veřejnosti a 82,5 % laické veřejnosti odpovědí b) ano, vztahy nejsou dobré.²

Jeden z mála dostupných výzkumů mezi respondenty Romy z roku 2001 vypovídá o otevřenějším přístupu Romů k majority než majority k Romům. Romové ve výzkumu interetnických vztahů z roku 2001 rozhodně odmítali majoritní sousedy pouze ve 3 % případů; více než dvě třetiny romských respondentů dále uvedly, že v případě možnosti volby mezi čistě romskou školou a školou smíšenou by pro své děti preferovaly vzdělávání společně s majoritními dětmi. Očekávaná tendence k separaci se nepotvrdila, naopak vyplynula zjevná snaha o integraci do majoritní společnosti.³

2 KÚTKOVÁ, M., *Romové v naší společnosti v kontextu s majoritou*. Kladno, 2011. Diplomová. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, katedra speciální pedagogiky. Vedoucí práce Doc PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D., s. 47.

3 NAVRÁTIL, P. a kol.: *Romové v české společnosti*. Praha, Portál 2003, ISBN 80-7178-741-8, s. 118.

Další zajímavý výzkum, v němž byli respondenty Romové, zpracovala v roce 2015 ve své bakalářské práci s názvem *Vývoj romské populace se zaměřením na teenageri* Nikola Lovašová. V kvalitativním výzkumu použila metodu rozhovoru. Ve výzkumném souboru čtrnácti respondentů bylo šest respondentů romského etnika. Při popisu, jak probíhaly rozhovory s romskými respondenty, autorka poukazuje na výhody, které jí v tomto ohledu zajistil její romský původ: „Díky mému romskému původu, některé odpovědi zakončovali větou: „víš jak to myslím, ne?“ Co se dále týče výhod mého romského původu, jsou autentické, „nestrojené“ odpovědi. Věděli, že mě ničím nemohou urazit. Další výhodou bylo vybírání, spojení a požádání mých respondentů o spolupráci. Se spoustou z nich se znám a mám na ně kontakt.“⁴

Ze zahraničních zdrojů bych ráda poukázala na odborný text zabývající se romskou identitou ve východní a střední Evropě. Csepeli a Simon v něm popisují, že členové neromské majority se nejen nedokážou shodnout, kdo je a kdo není Rom, ale ani nejsou shodné výsledky v kategorizaci uvnitř a vně skupiny. Ačkoliv představa většiny o Romech je více či méně homogenní, stereotypní a plná negativního zkreslení, sebeobraz Romů je velice heterogenní. Najít empirická data pro sebedefinování Romů je extrémně obtížné.⁵ Dále je v textu popsán příklad Maďarska, kde se dlouhodobě snaží o asimilaci Romů, která přinášela a přináší výrazné změny v životním stylu Romů. Reakce Romů na tento styl integrace je ale ambivalentní. Mnoho Romů využilo možnosti získání lepšího vzdělání. Zaplatili však za získání vzdělání a následných sociálních úspěchů ztrátou své etnické identity a byli nuceni opustit své komunity. Většina Romů podlehl vnějšímu politickému tlaku a poslala své děti do škol. Velká část Romů to vnímá jako výhodnou nabídku, ale přesto stále nezahrnují vzdělání a akademické znalosti do svého hodnotového systému. V minulosti se mezi Romy objevila snaha o jejich vlastní identifikaci jako „ne-Romů.“ Snažili se nízký sociální status Romů vyměnit za „prestižnější.“ Neromové ale odmítli Romy jako příslušníky své komunity akceptovat. Pouze vysoce vzdělaní a kvalifikovaní Romové a jejich rodiny byli schopni dosáhnout úspěšné integrace do většinové společnosti.

Snaha o vytvoření identity Romů selhává především na tom, že se jedná často jedná o vnucenou či přijatou identitu. Obraz Romů je vytvářen skrze majoritu a její předpojaté vnímání.⁶

4 LOVAŠOVÁ, N., *Vývoj romské populace se zaměřením na teenageri*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Hana Dvořáková, s. 29.

5 CSEPELI, G., SIMON, D., (2004) Construction of Roma identity in Eastern and Central Europe: perception and selfidentification, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30:1, 129–150, DOI: [10.1080/1369183032000170204](https://doi.org/10.1080/1369183032000170204).

6 CSEPELI, G., SIMON, D., ref. 5.

Tím, že jsou Romové stále označováni jako „zloději“, „líní“, „špinaví“, „nemakačenka“, „nedůvěryhodní“, či „podvodníci“, nezbyvá mnoha Romům nic jiného než začít schovávat svou identitu, mateřský jazyk, kulturní zvyky a tím popřít příslušnost ke své komunitě.⁷

Hodí se zmínit i některé výzkumy v sociálně vyloučených lokalitách, jejichž předmětem byly konflikty mezi Romy a majoritou. Walach popisuje, že „násilné jednání představuje v prostředí sociálně vyloučené lokality do jisté míry legitimní způsob řešení konfliktů, podílející se na formování sociálních hierarchií postavených na kategorii (pouličního) respektu.“⁸ Doplňuje, že jednou z příčin násilného chování může být u Romů právě toto uvědomování si rizika napadení z etnických důvodů. Někteří respondenti Walachova výzkumu uvedli, že na potenciální možnost napadení je třeba být připraven. Možnostem útoku lze také předcházet prezentací síly. Jeden respondent uvedl, že „byl spolu se svými druhy tak dlouho atakován na místní diskotéce ultrapravicovými skinheady, dokud je po opakovaných porážkách nezačali pro jejich sílu respektovat.“ Podobně vysvětloval jiný respondent, proč Romové nebudou chodit na plánované sportovní hřiště mimo svou lokalitu. Doslova uvedl: „Naši tam chodit nebudou, a když, tak jenom ti silní.“⁹

Ze zahraničních zdrojů bych ještě zmínila výzkum související s postoji k přistěhovalcům, který v letech 2002 a 2003 uskutečnila organizace European Social Service v jednadvaceti zemích Evropské unie a v Izraeli. Výzkumu se zúčastnilo 40 000 respondentů starších 15 let (47,5 % mužů, 52,5 % žen). Výzkum mimo jiné ukázal, že v zemích, kde jsou upřednostňovány hodnoty rovnocenného závazku a sociální spravedlnosti, což je z hlediska individuálních hodnot např. otevřenost ke změnám, jsou postoje vůči přistěhovalcům více přátelské, zatímco v zemích upřednostňujících hierarchické uspořádání, ochranu a sebepropagaci občané projevují odmítnutí vůči imigrantům. V zemích, kde je kladen důraz na udržování pořádku a sociální moci, bylo odmítnutí a vyhoštění přistěhovalců vnímáno jako způsob udržení tohoto řádu a stability v zemi, tj. diskriminace byla vyjádřena zdůvodněním udržování pořádku a moci.¹⁰

7 CSEPELI, G., SIMON, D., ref. 5.

8 WALACH, V. CÍSAŘ, O., Jako ghetto – ty ublížíš mně, já ublížím tobě: Bezpečnost a pouliční násilí v diskurzu sociálně vyloučené lokality, Fakulta sociálních studií MU Brno.

9 WALACH, V., Čeští Romové, sociální vyloučení a bezpečnost: Pohled z druhé strany etnického konfliktu, in SZYSZLAK, E., SZYSZLAK, T.: Kwestia romska w kontekście bezpieczeństwa wewnętrznego i międzynarodowego państwa, sborník, Wrocław 2013.

10 JOSÉ LUIS ÁLVARO ESTRAMIANA Y MIRYAM RODRÍGUEZ MONTER, Valores culturales y actitudes hacia los inmigrantes en Europa. Psicología, Conocimiento y Sociedad [S.l.], v. 1, n. 1, p. 50–71, June 2010. ISSN 1688-7026. Disponible en: <https://revista.psico.edu.uy/index.php/revpsicologia/article/view/18>.

2. Romové

Ústředním tématem mé práce jsou postoje Romů, je proto potřeba nahlédnout do jejich historie i současnosti. Nechci se historickému exkurzu věnovat dopodrobna, ale pro lepší pochopení mentality Romů se zdá vhodné zmínit některé dějinné i současné souvislosti.

Kdo jsou Romové? Romem je především člověk, který se sám ke svému romství hlásí. Majoritní obyvatelé na Romy nahlízejí jako na spontánní a temperamentní osoby, které se umí radovat ze života v přítomném okamžiku¹¹. Z fyzických zvláštností je pro Romy charakteristická tmavá barva pleti, vlasů a také očních duhovek.

Při popisu Romů je vhodné nezapomenout na odlišnost způsobu komunikace. Vágnerová popisuje, že verbální i neverbální projev Romů je nápadnější než komunikační styl majority. Romové mají intenzivnější hlasový projev a výraznější gestikulaci. Majorita si romský akcent může špatně vyložit a může považovat běžný romský rozhovor za hádku; gesta Romů jsou dle majority přehnaná. V důsledku těchto skutečností je projev Romů mnohdy majoritou špatně vyhodnocen.¹²

Davidová charakterizuje označení Rom takto: „Termín Rom je souhrnným označením několika etnických skupin, které mají společný původ, společné kulturní rysy a osobité charakteristiky.“¹³

Názor, že romskou etnicitu je nutné vidět vždy jako vztah dané romské skupiny ke skupinám okolním, ať už jde o majoritní populaci daného státu/území, či jinou skupinu Romů, vyjádřila ve své práci Jana Rejšková.¹⁴ Dále konstatovala, že „v tomto vztahu jde o subjektivně uvědomované kulturní a sociální rozdíly, na základě kterých se skupina vůči ostatním vymezuje. Rozhodující oblastí zkoumání tedy není soubor kulturních prvků typických pro konkrétní skupinu Romů, ale etnická (sociální) hranice. Kromě toho, že každá skupina zvýznamňuje při konstrukci svého romství jiné kulturní prvky, je také podstatné, že každá skupina utváří svou identitu v jiném prostředí. K jednotlivým romským identitám tedy nelze přistupovat jako k totožným.“¹⁵

11 ŘÍČAN, P., S Romy žít budeme-jde o to jak. Praha, Portál, 2000. 149 s. ISBN 80-7178-410-9.s. 83.

12 VÁGNEROVÁ, M., Školní poradenská psychologie pro pedagogy. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005, 430 s. ISBN 80-246-1074-4. s. 153.

13 DAVIDOVÁ, E., 1995. Tradiční řemesla a způsoby obživy. In: Cesty domů – Romano drom 1945-1990. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s.15. ISBN 80-7067-533-8, s. 15.

14 REJŠKOVÁ, J., Konstrukce romské identity-některé aspekty utváření romství a jeho proměnlivost v čase. Praha, 2010. Bakalářská. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Seminář romistiky/ústav jižní a centrální Asie. Vedoucí práce PhDr. Jan Červenka, Ph.D., s. 60.

15 REJŠKOVÁ, J., ref.14.

2.1. Historie Romů

Při mapování romské historie nelze vycházet z romsky psaných pramenů. Autory většiny psaných zápisů byly pravděpodobně osoby patřící k majoritnímu etniku, Romové sami preferovali ústní předávání informací.

Badatelé usuzují, že pravlastí Romů je Indie, přestože není jasně určená konkrétní oblast, z níž Romové vyrazili na svoji cestu.

Někteří indologové se hlásí k teorii, že Romové prapůvodně patřili k původnímu obyvatelstvu Indie, které si zhruba v 15. století př.n.l. podmanili indoevropští nájezdníci. Protože původní indické obyvatelstvo bylo na vyšší kulturní úrovni, dobyvatelé jejich kulturu přijímali. Během několika století zavedli nový společenský systém, z něhož vzešel nynější složitý kastovní systém s mnoha bariérami mezi společenskými vrstvami. Nejvyšší postavení měli dobyvatelé (Indoáriji), kteří se původně dělili do tří skupin (bráhmani, kšatrijové a vajšijové) a později ještě přizvali skupinu šúdrů, složenou z drobného obyvatelstva, především zemědělců a řemeslníků. Během staletí se území Arijů rozrůstalo, a přitom se objevovaly další etnické skupiny, mimo jiné také Domové, kteří jsou považováni za nejbližší příbuzné Romů.

Badatelé zvažují teorii, že Domové měli v historii na území Indie svůj stát, a po jeho zániku se zařadili mezi okrajové nejchudší skupiny obyvatel. Mezi příslušníky domských kast v Indii a příslušníky romského obyvatelstva existuje mnoho podobností: obliba řemesel (např. kováři, košíkáři), obliba umění (zpěv, hudba, tanec), obchod s dobytkem či cirkusové dovednosti. Domové mají stejně jako Romové silně rozvinutou ústní slovesnost.¹⁶

Usuzuje se, že odchod Romů z „Velké země“ proběhl ve více vlnách v průběhu dlouhého časového období zhruba mezi 3. a 10. stoletím našeho letopočtu. O důvodech jejich odchodu z Indie existuje více hypotéz. Mohl to být únik z přísného kastovního systému, únik před válkami vedenými s Mongoly a Araby či hledání lepších životních podmínek. Je pravděpodobné, že jedna vlna Romů směřovala skrze země Blízkého Východu do střední a východní Evropy a druhá vlna skrz severní Afriku do Španělska. Kudy vedly jejich cesty, můžeme usuzovat díky srovnávací lingvistice, která zkoumá také slova převzatá z různých jazyků a jejich četnost.

Dle některých teorií má slovo Rom původ právě v označení Domové. Během pobytu na evropském území došlo k přeměně názvu Dom na Rom. Také sami Romové se takto nazývají. Romský výraz označující muže zní Rom, žena je Romni a lidé (patřící k této skupině) jsou Roma.¹⁷

¹⁶ HORVÁTHOVÁ, J., Kapitoly z dějin Romů, Člověk v tísni, 2002, s. 7.

¹⁷ HORVÁTHOVÁ, J., ref. 16, s. 8.

Při příchodu do Evropy se Romové na delší dobu zastavili v Řecku, lze také dohledat zápisy z 9. století našeho letopočtu, které potvrzují, že již v této době žili Romové v dnešním Istanbulu. Ve střední Evropě se objevili pravděpodobně ve 13. století.¹⁸

V této souvislosti je vhodné zmínit teorii o vzniku pojmenování cikán. Jedná se o pojmenování, kterým Evropané nazývali Romy. Původ má toto označení pravděpodobně v řeckém slově „Athinganoi“, které se objevilo ve zprávě ze svaté hory Athos.¹⁹ Řecké slovo „Athinganoi“ v překladu znamená „nedotknutelní“. Někteří badatelé se domnívají, že toto označení mělo souvislost s častým oddělováním se této skupiny od ostatních obyvatel.

2.2. Historie Romů v ČR do konce 2. světové války

Mezi první zmínky o Romech na území českých zemí patří podle Jančálkové kapitola z Dalimilovy kroniky s názvem „O kartasiech pohanských.“ Je datována okolo roku 1242.²⁰ Mezi další zápisy o Romech na území České republiky patří Popravčí kniha pánů z Rožmberka z roku 1399, v níž se objevuje zmínka o cikánovi, nebo dokument z roku 1416 Staří letopisové čeští, kde je zapsáno, že se v tom roce pohybovala po české zemi skupina cikánů. V kronikách lze najít záznamy o potulných kejklířích a kočovných skupinách lidí, kteří se od majority odlišovali a zůstávali v průběhu staletí na okraji společnosti.²¹ Postoj místních obyvatel byl zpočátku spíše neutrální a postupně se měnil ve snahu o vytlačení Romů pryč z našeho území či v úsilí o jejich začlenění do majoritní společnosti bez ohledu na jejich vlastní kulturu a identitu. Na základě panovnických dekretů směli být Romové pronásledováni, mučeni i zabíjeni.

Na nenávistných postojích evropské společnosti k Romům měla svůj podíl i katolická církev. V roce 1472 byli Romové z církve exkomunikováni pařížským arcibiskupem a v roce 1548 bylo na sněmu v Augsburgu rozhodnuto, že vražda cikána není zločin.

Útlak cikánů prosazoval také v 16. století Ferdinand I. Habsburský.²² V době vlády Leopolda I. ve druhé polovině 17. století byli Romové ze země vypovězeni a později dokonce prohlášeni za psance, což znamenalo, že mohli být kýmkoliv na potkání beztrestně zabiti.²³

Řešit problematiku Romů se rozhodla Marie Terezie a následně i její syn Josef II. Domnívali se, že vhodnou cestou, jak situaci Romů změnit, je asimilace a s tím související „usazení

18 DAVIDOVÁ, E., ref. 13, s. 16.

19 DAVIDOVÁ, E., ref. 13, s. 17.

20 JANČÁLKOVÁ, T. in: Agentura rozvojové a humanitní pomoci Olomouckého kraje. Multi kulti – Menšiny v ČR, s. 50.

21 DAVIDOVÁ, E., ref. 13, s. 17.

22 DAVIDOVÁ, E., ref. 13, s. 17.

23 FRASER, A., Cikáni. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-212-X, s. 268–270.

cikánů“. Jejich politika obsahovala náhradu pojmenování „cikán“ novými termíny (Novomaďar, novorolník či novoosadník), změnu cikánských příjmení na necikánská, zákaz používání romštiny a povinné přijetí katolické víry. Součástí byl i zákaz činnosti romských autorit – vajdů. Bylo zakázáno žít v partnerských či manželských svazcích, které nebyly uzavřeny za dle uznávaných pravidel (tj. církevním sňatkem). Za takový prohřešek bylo možné udělit fyzické tresty. V centru pozornosti byla i povinná školní docházka dětí a dodržování hygienických zásad.²⁴

Navzdory snaze osvícenských panovníků stále mnoho romských skupin kočovalo a jejich členové se dále živili nabízením služeb jako broušení nožů, drátování nádobí nebo kovářství. Ukázalo se, že Romy skrze represí asimilovat nelze.²⁵

V roce 1863 bylo zákonem o domovské příslušnosti (právu domovském) č. 105 nařízeno obcím postarat se o každého jejich příslušníka, který neměl dostatek prostředků na svou obživu. Tento zákon obsahoval § 19, který Romům nedovoloval získat toto domovské právo.²⁶ Následně do konce 19. století bylo vydáno ještě několik protiromsky laděných nařízení, která podporovala negativní naladění společnosti vůči Romům. Za zmínku stojí zákon č. 88 ř. z. ze dne 27. července 1871, podle kterého byli Romové nahlíženi jako nevítaní cizinci. Zákon č. 108/1873 ř. z. obsahoval trestní policejní předpisy proti tulákům a zahalečům, a bylo zmíněno, že se mezi ně řadí i Romové. Zákony č. 89 a č. 90 ř. z. z roku 1885 zpřísnily předchozí předpisy. Za zmínku stojí i nařízení vídeňského ministra vnitra „O kočovných cikánech“ ze dne 14. září 1888 a na něj navazující nařízení „o potírání cikánských potulek.“ Ministerský výnos „O kočovných cikánech“ byl v Čechách platný do roku 1927.²⁷

V době první republiky byl v roce 1927 vydán zákon číslo 117, který omezil potulování osob, tedy nejen Romů, ale i jiných osob, které žily „tuláckým způsobem života.“ O rok později byl k tomuto zákonu vydán prováděcí předpis. Pro plnění zákona byla nezbytná evidence všech kočovníků, včetně Romů. Tato evidence se týkala i osob, které měly část roku (nejčastěji v zimě) stále bydliště a ve druhé části roku putovaly za prací. Zákon upravoval také vydávání tzv. kočovnických listů, které vydávalo četnické oddělení k tomuto účelu zřízené (Ústředí pro evidenci potulných cikánů). Starosta konkrétní obce mohl vystavit povolení k táboření. Do některých míst mohly úřady vstup kočovníkům zakázat. Dále zákon umožňoval odebrat kočovníkům děti, pokud jim rodiče neposkytnou náležitou péči. Odebrané děti

24 [Anticikanismus – Wikipedie \(wikipedia.org\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Anticikanismus), [online]. [cit. 2021-5-1].

25 BARŠA, P., Politická teorie multikulturalismu. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, 347 s. ISBN 80-7325-020-9, s. 265.

26 DANIEL, B., Dějiny Romů, Vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v Českých zemích a na Slovensku. 1. vyd. Olomouc : Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 1994, 197 s. ISBN 80-7067-395-8, s. 116.

27 HORVÁTHOVÁ, J., ref. 16, s. 44.

mohly být svěřeny do jiných rodin nebo do péče výchovných institucí. Pokud bylo kočující osobě nad 14 let, byla jí vydána „cikánská legitimace“ s popisem osoby, jejími osobními daty a otisky prstů. Na základě prováděcích předpisů pak měli vlastníci těchto legitimací do určitých míst zakázáný vstup. Prakticky byl zákon zaměřen na ochranu společnosti více než na podporu začlenění Romů do společnosti.²⁸

Na tento zákon navázaly po druhé světové válce další legislativní předpisy, např. zákon č. 74 z roku 1958, o trvalém usídlení kočujících osob.

V době před druhou světovou válkou se počet Romů žijících v Čechách pomalu zvyšoval. Důvodem byl mimo jiné i příchod Romů z hitlerovského Německa a z Rakouska. Nárůst počtu Romů s sebou nesl zhoršení vztahů místního obyvatelstva k této menšině. Protiromské nálady podporovaly i některé politické strany, např. Strana českého venkova. Po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 se situace Romů v Čechách dále zhoršovala.

Na podzim 1939 bylo vyhlášeno povinné usídlení kočujících osob spojené s evidencí těchto osob. Dle ní bylo zapsáno asi 7000 kočovníků, většinou Romů. V létě roku 1940 byly otevřeny kárné pracovní tábory pro osoby, které nařízení o zákazu kočování neuposlechly. Do těchto táborů byli umisťováni dospělí muži, kteří zde pracovali a po uplynutí trestu byli propuštěni. Mezi vězni v kárných pracovních táborech byla asi jedna pětina Romů²⁹.

Protiromská opatření se v protektorátu v dalších letech druhé světové války zpříšňovala. Zmínit můžeme vládní nařízení o preventivním potírání zločinnosti, dále pak evidence romských obyvatel včetně dětí ze smíšených manželství. Všem osobám z tohoto soupisu starším 14 let byla přidělena cikánská legitimace, kterou se měly prokazovat. Tím došlo k oddělení Romů od majority. Část Romů byla odeslána do cikánských táborů (v Letech a v Hodoníně).³⁰

V cikánských táborech byly internovány řádově stovky Romů (asi 1300 vězňů v Letech a 1400 v Hodoníně).³¹

Romové byli také odváženi do koncentračních táborů, v plánech německých vůdců byla úplná likvidace této etnické skupiny. Podle Daniela zahynulo v Osvětimi 6500–7000 Romů z Protektorátu Čechy a Morava. Podle některých odhadů zahynulo v Osvětimi asi 600 000 Romů z celé Evropy.³²

28 KOSINA, M., Sociální a kulturní aspekty ovlivňující postavení Romů v České republice. Brno, 2009. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, s. 18.

29 HORVÁTHOVÁ, J., ref. 16, s. 45.

30 HORVÁTHOVÁ, J., ref. 16, s. 46.

31 NEČAS, C., Romové v České republice včera a dnes. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, 129 s. ISBN 80- 7067-952-2, s. 73–74.

32 DANIEL, B., ref. 26, s. 133–134.

2.3. Romové v ČR po druhé světové válce

Druhá světová válka naprosto změnila postavení Romů na našem území. Těsně po válce byl odhadovaný počet Romů v ČR asi 600–1000.³³ Někteří se vrátili z internace v cikánských táborech. Válku přežilo jen několik desítek českých a moravských romských rodin. Brzy se uskutečnila první velká migrační vlna slovenských Romů do Čech.

Jak jsem již dříve zmiňovala, i v poválečných letech stále platila prvorepubliková legislativa, která Romům zakazovala vstup do určitých míst a umožňovala jejich deportaci, a to i přesto, že její obsah byl v rozporu s přijatým Košickým vládním programem, který zakazoval diskriminaci z rasových důvodů³⁴.

V roce 1950 byla zrušena platnost zvláštní legislativy pro Romy, zejména zákona o potulných cikánech z roku 1927, a romská menšina tak měla být bez výhrad zrovnoprávněna s ostatní většinovou společností.³⁵ O rok později „Ministerstvo vnitra uspořádalo mezirezortní poradou o Návrhu na řešení cikánské otázky ČSR; text obsahoval jednoznačně represivní prvky, proti nimž však kriticky vystupovali zástupci ministerstva informací a osvěty a rovněž ministerstva kultury“.³⁶ V roce 1952 se pod záštitou Ministerstva informací a osvěty uskutečnila celostátní konference o romském obyvatelstvu, na níž se poprvé objevila myšlenka přiznat Romům status národnosti a podpořit emancipační zřetele před asimilačními. V roce 1965 se řešení otázek spojených s Romy věnoval ÚV KSČ, který romské obyvatelstvo rozdělil do tří kategorií. Do I. kategorie patřili občané, kteří údajně pozbyli vědomí svého původu, přestali se stýkat s ostatními Romy a bylo možné je bez větších potíží začlenit do většinové společnosti. Do II. kategorie náleželi Romové, u kterých bylo možné pozorovat určitou nestálost, časté stěhování, časté změny práce či absence při docházce do zaměstnání. Do poslední kategorie se řadili Romové, kteří si uchovali „cikánský způsob života“ a jejich nepřizpůsobivost bylo třeba tvrdě postihovat.³⁷

Tato politika, která měla za cíl likvidaci soustředění Romů a rozestěhování romských obyvatel, nebyla příliš úspěšná. V jejím důsledku došlo k neorganizovanému a živelnému přesunu mnoha Romů ze Slovenska do Čech, přičemž vznikala nová romská ghetta. Dalším důsledkem této politiky byl zánik rodových komunit, které do té doby zajišťovaly určitý řád a také bezpečí pro své členy.³⁸ Situaci v nově vzniklých romských sídlech negativně ovliv-

33 BARŠA, P., ref. 25, s. 269.

34 http://totalita.cz/txt/txt_kvp.pdf [online], [cit. 2021-5-1].

35 NEČAS, C., Historický kalendář, dějiny českých Romů v datech, Vydavatelství Univerzity Palackého, 2008, ISBN 978-80-244-1747-9, s. 68.

36 NEČAS, C., ref. 35., s. 68.

37 NEČAS, C., ref. 35., s. 69.

38 HORVÁTHOVÁ, J., ref. 16, s. 52.

nily různé faktory, například usídlování Romů z různých prostředí vedle sebe a současná existence meziskupinových bariér, což znesnadňovalo společné soužití obyvatel. Za zmínku stojí i neznalost a neschopnost Romů využít některé civilizační „novinky“ (tekoucí voda v domácnostech, splachovací záchod apod.).³⁹

V této době tak dochází k postupné ztrátě dosavadních tradičních životních hodnot a ke ztrátě romské sounáležitosti. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století se sami Romové začínají více angažovat a zapojovat do tehdejších politických procesů. V roce 1969 se konal „Ustavující sjezd Svazu Cikánů – Romů (SCR) v Brně, který za přítomnosti delegátů ze všech krajů ČSR schválil stanovy a zvolil ústřední výbor v čele s Miroslavem Holomkem jako předsedou. Nová společenská organizace sehrála významnou úlohu jak pro další vývoj emancipace a povznesení romské kultury, tak i pro utváření nové koncepce řešení tzv. romské otázky. S nástupem normalizace byl však SCR k 30. dubnu 1973 násilně rozpuštěn.⁴⁰ Přední romské osobnosti a někteří odborníci usilovali o to, aby se Romové mohli přihlásit k romské národnosti. To se podařilo až o čtvrtstoletí později, začátkem devadesátých let dvacátého století.

Usnesení vlády ČSR č. 279 z roku 1970 poprvé označovalo Romy jako etnickou skupinu, v srpnu 1972 přijala federální vláda usnesení č. 231, které popsalo plán integrace etnické skupiny Cikánů-Romů v ČSSR.⁴¹

Druhá půlka sedmdesátých let a léta osmdesátá lze charakterizovat jako dobu „společenské integrace“. Usnesení vlády ČSR č. 279/1970 a později i usnesení federální vlády č. 21/1976 popisovalo společenskou integraci jako „překonání historicky podmíněné zaostalosti cikánských občanů a jejich včlenění do socialistické společnosti“.⁴² K aktivitám směřujícím k integraci v této době již nepatřila snaha o likvidaci romského jazyka či potlačování romské kultury a tradic. Bylo patrné úsilí o diferencovaný přístup, který podporoval pozitivně působící hodnoty a mechanismy náležející k romské identitě a potlačoval prvky působící negativně. Faktem je, že deklarovaný záměr výše zmiňovaných politických opatření – integrace Romů – se v průběhu let z mnoha důvodů dařilo naplňovat jen v malé míře. Na proces integrace negativně působily především napjaté vzájemné vztahy mezi Romy a majoritním etnikem. Davidová popisuje, že „averze a diskriminační postoje vůči cikánským občanům jsou vyvolávány jimi samými, způsobem života a chováním, neschopností přiměřeně komunikovat, odlišnou hodnotovou orientací.“⁴³

39 HORVÁTHOVÁ, J., ref. 16, s. 52.

40 NEČAS, C., ref. 35, s. 75.

41 DAVIDOVÁ, E., ref. 13, s. 217.

42 DAVIDOVÁ, E., ref. 13, s. 220.

43 DAVIDOVÁ, E., ref. 13, s. 221.

Závažnost situace Romů nebyla v té době lhostejná mnoha Romům, romistům a dalším odborníkům z různých oblastí společenského života. Kriticky na tyto skutečnosti reagovali i signatáři Charty 77, kteří popsali nejpalčivější problémy života Romů v ČSSR. Ve svém prohlášení z prosince 1978, pod nímž byli podepsáni Václav Havel a Ladislav Hejdánek, pojmenovali v té době nezveřejňovaná témata (projevy rasismu a segregacionismu, politicko-správní stereotypy, utajovaná represivní opatření namířená proti romskému obyvatelstvu, nevhodná opatření v oblasti vzdělávání Romů, sociální dezintegrace, nerovné postavení Romů před zákonem, sterilizace romských žen).⁴⁴

Romové se zapojili i do převratného dění v roce 1989. Sympatizovali se studenty, se vznikajícím Občanským fórem a Veřejností proti násilí. Již v prosinci roku 1989 se začal formovat základ romské politické reprezentace – Romské občanské iniciativy. Její oficiální vznik je datován ke dni 2. 3. 1990.

Zástupci Romů začali spolupracovat s Romy v zahraničí. V parlamentních volbách v roce 1990 byli úspěšní a zástupci Romů se poprvé v historii stali poslanci v parlamentu – Federálním shromáždění a v České i Slovenské národní radě. Mezi další úspěchy Romů v první polovině devadesátých let řadí Davidová např. výuku romského jazyka a romistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze nebo vznik Muzea Romské kultury v Brně v roce 1991.⁴⁵

Popis historie Romů v ČR je nezbytný proto, abychom si uvědomili, jaké události a v jaké míře ovlivňovaly zkušenost Romů s majoritním etnikem v průběhu několika století. Zkušenost obou skupin bohužel přispěla k tomu, že komunikační bariéry v průběhu let přeměnily na nepochopení a mnohdy i na neskrývané nepřátelství.⁴⁶

2.4. Současnost

Z odhadů uvedených ve Zprávě o stavu romské menšiny za rok 2017 žilo v roce 2017 na území České republiky 240 300 Romů, což představovalo 2,2 % z celkové populace České republiky. Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2019 uvádí údaj 262 000 Romů.⁴⁷

Během posledního zveřejněného sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 se k romské národnosti přihlásilo celkem 12 953 osob. Jako mateřský jazyk uvedlo „romštinu“ při sčítání 4 919 osob, „český a romský“ 33 351 osob, „slovenský a romský“ 2100 osob.⁴⁸

44 Charta 77, 1977–1989, sestavil Prečan, Sheinfeld, Schwanzenberg, Bratislava 1990, s. 217–224.

45 DAVIDOVÁ, E., ref. 13, s. 239.

46 HORVÁTHOVÁ, J., ref. 16, s. 18.

47 [III \(vlada.cz\)](http://iii.vlada.cz) [online]. [cit. 2021-5-1].

48 Dostupné na: [Sčítání lidu, domů a bytů | ČSÚ \(czso.cz\)](http://sčítání lidu, domů a bytů | ČSÚ (czso.cz)) [online]. [cit. 2021-5-1].

Pouze menší část z nich uvedla pouze romskou národnost (5 135), většina (7 818) uvedla příslušnost k romské národnosti v kombinaci s jinou národností.⁴⁹

Jedná se o již zastaralý údaj, avšak jde o poslední oficiální statistiku počtu romského obyvatelstva v České republice. Příčiny této situace neznáme, nabízejí se různá vysvětlení, např. strach ze stigmatizace a diskriminace nebo fakt, že někteří Romové nevnímají sebe samy jako příslušníky národnostní menšiny. Soužití Romů a většinové společnosti komplikují předsudky, neporozumění, nedůvěra a výjimkou není ani diskriminační chování a projevy nenávistného chování. Podle Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd České republiky vyvolávají Romové, společně s Araby, u oslovených respondentů největší antipatie. Za „spíše“ či „velmi nesympatické“ považovalo Romy okolo 70 % dotázaných.⁵⁰

„Z dlouhodobých výzkumů veřejného mínění navíc vyplývá, že vztah většinové společnosti k Romům se zlepšuje pouze pozvolně. Forma těchto projevů se však proměnila. Již nedochází k fyzickým střetům, zejména těm skupinovým a organizovaným, jak tomu bylo v minulých letech, ale naopak dochází k projevům nenávisti v online prostředí. Za významný lze v této souvislosti považovat nález Ústavního soudu z dubna 2019. Ve svém stanovisku Ústavní soud přiznává činům z nenávisti vysokou závažnost, včetně těch spáchaných na sociálních sítích, a podle něj nelze při posuzování činů z nenávisti zapomínat na hrozivé historické zkušenosti se stigmatizací společenských menšin. Jedná se tak o precedentní rozsudek, jímž se mohou soudy řídit při posuzování činů z nenávisti v budoucnosti.“⁵¹

Výzkumy u 632 romských adolescentů a 589 adolescentů z řad majoritní společnosti v Bulharsku, České republice, Kosovu a Rumunsku naznačují, že Romové vykazují nižší podporu národní identitě, ale silnější náboženskou identitu než jejich majoritní protějšky. Modely ukázaly pozitivní asociaci rodinných a náboženských identit s blahobytem, zatímco romská identita byla s blahobytem propojena negativně, zejména u Romů v Bulharsku a Kosovu (země s méně aktivní politikou pro zlepšování podmínek Romů). U zbylých dvou zemí (ČR a Rumunsko) byla romská etnická identita méně relevantní a slaběji asociována s psychickou pohodou mládeže.

49 V rámci zveřejněných výsledků Sčítání lidu, domů a bytů za rok 2011 (viz https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystupobjekt&pvo=OBCR614A&z=T&f=TABULKA&katalog=30715&u=v1050_VUZEMI_97_19&v=v1051_null_null_null#w=1) jsou uvedeny pouze některé kombinace zvolených národností, ze kterých je jedna romská (romská a česká, moravská, slezská a slovenská). Celkový počet osob, které si zvolily romskou národnost, činí pak 12 852 osob. Počet osob, které se přihlásily k romské národnosti, který je uvedený v textu (12 953), vznikl sečtením všech zvolených kombinací, a to na základě podrobných tabulek od ČSÚ.

50 [ov190415.pdf \(cas.cz\)](https://cas.cz/ov190415.pdf) [online]. [cit. 2021-5-1].

51 [III \(vlada.cz\)](https://vlada.cz/III) [online]. [cit. 2021-5-1].

Přestože časté diskuse Romů v médiích budí dojem, že Romové jsou dobře chápáni, je zde naprostý nedostatek empirických studií u této etnické skupiny.

Romové jsou nedostatečně prostudovanou populací, a to zejména kvůli tomu, že je obtížné s nimi navázat kontakt. Romové nejsou ve srovnání s jinými menšinami dobře prozkoumáni, a to platí i pro pozitivní aspekty jejich fungování a pozitivní rozvoj mládeže.⁵²

V kapitole zabývající se současností Romů je vhodné zmínit i vládní dokument Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů (Strategie romské integrace) 2021–2030, který byl schválen vládou v květnu 2021 a jehož cílem je zajistit rovné a spravedlivé zacházení a rovné příležitosti s respektem k občanské a národnostní identitě Romů. Kromě jiných důležitých témat se dokument věnuje v samostatné kapitole Anticiganismu, zmiňuje podrobnější popis násilí z nenávisti a jeho konkrétních projevů či institucionální rasismus.⁵³

52 DIMITROVA, R., VAN DE VIJVER FJR, TAUŠOVÁ, J., CHASIOTIS, A, BENDER, M., BUZEA, C., UKA, F. TAIR, E.: Ethnic, Familial, and Religious Identity of Roma Adolescents in Bulgaria, Czech Republic, Kosovo, and Romania in Relation to Their Level of Well-Being. *Child Dev.* 2017 May;88(3):693-709. doi: 10.1111/cdev.12786. Epub 2017 Mar 20. PMID: 28319262.

53 [Strategie 2021_2030.pdf - Disk Google](#), [online]. [cit. 2021-5-1].

3. Vymezení pojmů

V této kapitole jsem popsala jednotlivé pojmy, vztahující se k tématu práce, a především k tématu výzkumu, v němž jsem se snažila zmapovat, jaké jsou vzájemné vztahy Romů, osob majoritního etnika a osob patřících do různých odlišných skupin. K bližšímu teoretickému vymezení jsem tedy zvolila následující pojmy: postoj, stereotyp, předsudek, diskriminace, xenofobie, sociální distance a konflikt.

3.1. Postoje

Postoji se zabývají akademici zejména v sociální psychologii a sociologii. Zmiňovali je např. W. J. Thomas a F. Znaniecki ve své práci o polském rolníkovi v Evropě a Americe v roce 1918. Jejich definici postoje jiní autoři postupně rozvíjeli a upřesňovali.⁵⁴

Haynesová definuje postoj jako „pozitivní či negativní hodnocení a reakce jedince vůči nějakému aspektu světa.“⁵⁵ Ve Velkém sociologickém slovníku se dočteme, že postoj je „relativně ustálený sklon jedince chovat se v určité situaci určitým způsobem, případně reagovat pozitivně nebo negativně na podněty s takovou situací spjaté“.⁵⁶ Postoje se týkají názorů a myšlenek, které jedinec k posuzovanému objektu zaujímá. Týkají se i toho, co osoba v souvislosti s předmětem postoje cítí a také sklonů k chování nebo jednání ve vztahu k předmětu postoje.

M. Nakonečný se domnívá, že „mít vůči něčemu postoj znamená zaujmout vůči nějakému objektu, jímž může být cokoli (věc, událost, idea, bytost atd.), hodnotící stanovisko“.⁵⁷

Postoj závisí na předchozích zkušenostech, které jedince ovlivňují i v nových situacích. Postoje souvisí s tendencí vyhledávání nebo vyhýbání se určitým situacím a mají různé funkce. Funkce lze rozdělit následovně:

- Adaptivní funkce: utváříme si podobné postoje jako lidé, které máme rádi. Přátelské vztahy si hledáme mezi lidmi, kteří mají podobné postoje jako my.
- Funkce sebevyjádření: člověk má potřebu vyprávět druhým o sobě a porozumět sobě samému.
- Funkce ego-obrany: postoje nás mohou chránit před druhými lidmi i před námi samými.

54 HARTL, P., HARTLOVÁ, H., Psychologický slovník. Praha: Portál, 2000, s. 442.

55 HAYESOVÁ, N., Základy sociální psychologie, s. 95.

56 [Postoj – Sociologická encyklopedie \(cas.cz\)](#) [online]. [cit. 2021-5-1].

57 NAKONEČNÝ, M., 1999. Sociální psychologie. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 131.

- Znalostní funkce: postoje nám pomáhají při třídění informací, které získáváme o okolním světě, a toto třídění nám usnadňují.⁵⁸

Při zkoumání vztahu postojů k jednání můžeme konstatovat, že postoj souvisí s pravděpodobností a pravidelností výskytu určitého chování. Sillamy popisuje postoje jako pozitivní nebo negativní a také si všímá jejich intenzity, která může jít od nenávisti k lásce, od lhostejnosti k vášni. Z metodologického hlediska je důležité, že jsou měřitelné.⁵⁹

Nakonečný popisuje tři komponenty postoje: kognitivní, emotivní a konativní. Tyto složky bývají obvykle vyvážené, výjimečně je jedna dominantní. Kognitivní složka (smýšlení) obsahuje poznatky o objektu postoje. Emotivní (afektivní) složka zahrnuje emoce, které objekt postoje vyvolává (např. sympatii, antipatii, hněv). Konativní složky (behaviorální predispozice) vyjadřují snahu či pohotovost chovat se k objektu postoje určitým způsobem.⁶⁰

Ze zmiňovaných tří složek je to složka emocionální, která udává sílu postoje pramenící ze subjektivního dojmu. Emotivní složka postoje definuje jeho sílu v rozmezí od extrémně pozitivního postoje na jedné straně škály k extrémně negativnímu postoji na straně druhé.

Můžeme konstatovat, že postoj vychází z předchozích zkušeností, které člověka ovlivňují při každé další obdobné situaci. Jednou prožitá zkušenost s určitou situací je přenášena na další podobnou situaci, kdy se opět mění díky nové zkušenosti získané ve změněné situaci.

V psychologii je pojem postoj dáván do souvislosti s motivací a je zdůrazňována propojenost motivačních, emocionálních, perceptuálních a kognitivních procesů.⁶¹

3.2. Stereotypy

Stereotypy jsou již téměř sto let předmětem zkoumání různých vědních oborů, především sociologie a sociální psychiatrie. První popis stereotypu publikoval v roce 1922 W. Lippmann ve své knize *Public Opinion* a stereotyp definoval jako „typický obraz, který člověku vyvstane ve vědomí, když přemýšlí o určité sociální skupině“.⁶²

58 [Postoje \(vscht.cz\)](http://vscht.cz) [online]. [cit. 2021-5-1].

59 SILLAMY, N., 2001. Psychologický slovník. Olomouc: Univerzita Palackého.

60 NAKONEČNÝ, M., ref. 57., s. 133.

61 NAKONEČNÝ, M., ref. 57., s. 133.

62 VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. a spol., Sociální psychologie-teorie, metody, aplikace, s. 657–658.

V jiné Lippmannově definici je stereotyp chápán jako „zkratkovitá představa o věcech, osobách, skupinách a institucích, přičemž tyto zkratkovité představy jsou připisovány všem jednotlivcům patřícím k dané skupině nebo třídě jevů“.⁶³

Hilary Putnam definoval stereotyp v článku „The Meaning of Meaning“ takto: „V běžné mluvě je ‚stereotyp‘ konvenční (často zlomyslná) představa (která může být velmi nepřesná) o tom, jak X vypadá nebo jedná nebo jaký je...“⁶⁴

Stereotypy si můžeme představit jako určitá kognitivní schémata, skrze která třídíme informace o světě. Tato schémata obsahují naše přesvědčení o rysech typických pro příslušníky různých skupin a také ovlivňují způsob, jak informace kognitivně zpracováváme a jak na ně emočně reagujeme. Na druhých lidech si v první řadě všímáme těch charakteristik, které jsou v souladu se stereotypy.⁶⁵

Základní charakteristikou stereotypů je to, že jsou obvykle „zaujaté, zjednodušující, vztažené ze zkušenosti s jednotlivci na celou skupinu“.⁶⁶

3.3. Předsudky

S postoji je úzce spojen termín předsudek. K pojmu předsudek také najdeme více definicí. G. W. Allport popisuje předsudek jako „odvratný nebo hostilní postoj vůči osobě, která náleží ke skupině, jednoduše proto, že náleží ke skupině, a proto se předpokládá, že má závadné kvality připisované této skupině.“⁶⁷ Novák jej definuje jako „iracionálně založený postoj nebo postoj afektivně zvýrazněný. Součástí předsudků je averze a hostilita, někdy to ale mohou být pocity právě opačného rázu“.⁶⁸

Předsudek lze nahlížet jako „nepříznivý postoj, který má tendenci k vysoké stereotypnosti, k emocionálnímu náboji a nemění se lehko pod vlivem opačné informace“.⁶⁹ Hayesová předsudek definuje jako „formu agrese systematicky zaměřenou proti určité etnické či kulturní skupině“.⁷⁰ A dále uvádí, že „předsudek je fixovaný, předem zformovaný postoj k nějakému objektu, projevující se bez ohledu na individualitu nebo povahu tohoto objektu“.⁷¹ Hawstone

63 NOVÁK, T., (2002). O předsudcích. Brno: Doplněk, s. 10.

64 PUTNAM, H. 1975a., Mind, Language and reality: Philosophical papers.

65 VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., ref. 62, s. 658..

66 PRŮCHA, J., Multikulturní výchova. Praha: 2011. Stanislav Juhaňák – Triton, s. 54.

67 NAKONEČNÝ, M., ref. 57., s. 154.

68 NOVÁK, T., ref. 63, s. 8.

69 KRECH, D., CRUTFIELD, R. S., BALLACHEY E. L. 1968. Člověk ve společnosti. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akademie ved., s. 251.

70 HAYES, N., ref. 55., s. 121.

71 HAYES, N., ref. 55., s. 121.

a Stroebe popisují předsudek jako „hanlivý postoj či soubor postojů ke všem či většině členů nějaké skupiny“.⁷²

Předsudky jsou zvláštním druhem postojů a jsou velmi odolné vůči změnám. Často jsou spojovány s negativními a neodůvodněnými postoji. Ignorují objektivní a relevantní kritéria usuzování, jejich předmětem může být prakticky cokoli.⁷³ Předsudky mohou být pozitivní a negativní. Vlivem pozitivních předsudků člověk sympatizuje s určitými společenskými skupinami, negativní postoj naopak vede k pocitům nebo i projevům nesympatie a odmítání, může vést také k diskriminaci.

Vznik předsudku je složitý proces, na který má vliv více skutečností, obvykle nelze počátek předsudku určit. Změnit předsudky je složité, ale ne nemožné. Ke změně předsudků jsou zapotřebí kognitivní faktory (nezbytné rovnoprávné postavení zúčastněných, příležitost ke vzájemnému osobnímu kontaktu a nutný kontakt s nestereotypními jedinci) a společenské faktory (kontakt mezi skupinami je podporován společností, existuje příležitost ke spolupráci).⁷⁴

3.4. Diskriminace

Diskriminace je v těsném propojení s předsudky, které „omlouvají“ či „vysvětlují“ diskriminaci. Diskriminací se obecně rozumí „odlišné zacházení ve srovnatelných situacích bez rozumného odůvodnění“.⁷⁵ Slovo diskriminace je odvozeno od latinského *discriminare*, to znamená rozlišovat. Obvykle se diskriminace vztahuje k rozlišování lidí na základě příslušnosti ke skupině. Podle konkrétních znaků můžeme mluvit o diskriminaci rasové, náboženské, věkové apod. Diskriminaci lze také rozdělit na přímou a nepřímou. Přímou diskriminací rozumíme situace, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě než s jinou osobou ve srovnatelné situaci, a to z důvodů, které zákon zakazuje. Nepřímou diskriminací je jednání, při němž se s někým zachází méně příznivě na základě (zdánlivě) neutrálního kritéria.⁷⁶

Od roku 2009 je v platnosti antidiskriminační zákon, který přesně vymezuje jednotlivé formy diskriminace a stanoví případy, ve kterých je rozdílné zacházení přípustné.

O diskriminaci můžeme mluvit ve spojení s projevy chování/jednání popsány v antidiskriminačním zákoně a v dalších zákonech (školský zákon, zákon o zaměstnanosti, zákoník práce a služební zákon, zákon o veřejných zakázkách a další). Obecný zákaz diskriminace je

72 HAWSTONE, M., STROEBE, W. (2006). Sociální psychologie. Praha: Portál, s. 536.

73 NAKONEČNÝ, ref. 57, s. 276.

74 HAYES, N., ref. 55., s. 127.

75 <https://www.ochrance.cz/pusobnost/rovne-zachazeni-a-diskriminace/> [online]. [cit. 2021-04-07].

76 www.ochrance.cz, ref. 75.

obsažen v Listině základních práv a svobod. Platná legislativa zakazuje diskriminaci z důvodu rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry a světového názoru. Dalšími důvody diskriminace může být majetek, členství v odborových organizacích či v politických stranách a hnutích, rodinný stav apod.

3.5. Xenofobie

K pojmu xenofobie najdeme v odborné literatuře více vymezení. Obecně lze nalézt shodu v tom, že se jedná o negativní přístupy k určitým skupinám, které mají základ v pocitu ohrožení a ve strachu. Akademický slovník xenofobii vymezuje jako „odpor, nepřátelství, nedůvěru ke všemu cizímu; strach z cizinců i nenávisť k nim“.⁷⁷ Termín se používá k označení mezilidské nesnášenlivosti a předsudků vůči lidem „odjinud“. Z psychologického hlediska je srozumitelné, že věci nám důvěrně známé v nás vyvolávají pocit jistoty a bezpečí.⁷⁸ Xenofobie je přirozenou reakcí na člověku neznámé jevy, je však nutné, aby nepřerostla v nenávisť, rasismus, antisemitismus nebo nacionalismus a šovinismus.⁷⁹

Socioložka Šiklová vnímá xenofobii takto: „...je to strach z cizinců či z cizího a neznámého. Tento strach je součástí naší výchovy, součástí tzv. socializace.“⁸⁰ A ještě přidává: „Xenofobii a vlastní rasismus je třeba si uvědomit, prožít ji, racionalizovat neboli vysvětlit ji sobě samému i svému okolí a celý život s ní uvnitř sebe sama i bojovat.“⁸¹

3.6. Sociální distance

Sociální distance je sociální, případně psychologický pojem, který můžeme použít při popisu interakcí mezi lidmi žijícími v jednom prostoru. Sociální distanci lze nahlížet z více hledisek, např. jako prostorově ukotvené sociální rozdíly,⁸² nebo jako vzdálenost mezi členy určitého systému, přičemž se nehodnotí pouze distance v prostorovém hledisku, ale také z hlediska postojového.⁸³

77 PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J., Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]. Praha: Academia, 1997, s. 818.

78 ČENĚK, J. SMOLÍK, J., VYKOUKALOVÁ, Z. Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5414-7.

79 HERCZEG, J., Trestné činy z nenávisti. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008, s.26.

80 Sborník nadace pro svobodu slova. Česká xenofobie. Praha: Votobia: 1998. ISBN 80-7220-044-5, s. 134.

81 Sborník, ref. 80, s. 134.

82 PARK, R. E. (1924). The Concept of Social Distance As Applied to the Study of Racial Attitudes and Racial Relations. Journal of Applied Sociology 8, s. 339.

83 ŠAFR, J., Sociální distance a interakce: relační přístup ke studiu stratifikace. In Šafr, J. (Ed). Sociální distance, interakce, relace a kategorizace: Alternativní teoretické perspektivy studia sociální stratifikace, 2008, Praha: SOU.

Další možný pohled na sociální distanci nastínil Bourdieu, který ji popisuje jako koncept utvářející životní prostor a prostorovou dostupnost kulturních zdrojů, potřebných pro určování životního stylu. Prostorová distance je provázána se sociální distancí a může v určitých případech vést až k sociální exkluzi.⁸⁴

Definice sociální distance v sociologické encyklopedii říká, že se jedná o: „míru vzájemného porozumění či nepochopení mezi dvěma osobami, osobou a skupinou nebo skupinami, navzájem projevovaná v podobě předsudků (nebo jejich absence) a v dalších různých konkrétních formách chování.“⁸⁵

Ve své práci jsem využila tzv. interakční koncept sociální distance, který vychází z prací Georga Simmela a Emoryho S. Bogarda a který se zabývá specifiky vnímání druhých osob a vnitřními procesy při navazování sociálních vztahů.

George Simmel ve své esejí Cizinec vymezuje cizince jako někoho, kdo zůstává, kdo je členem skupiny, ve které žije, a přesto zůstává vzdálený od jejích ostatních členů.⁸⁶

3.7. Konflikt

Konflikty jsou často užívaným pojmem, s konflikty se nezdá setkává každý člověk. V odborné literatuře lze k tomuto pojmu najít mnoho definic, např.: „Konfliktem rozumíme proces, v němž jedna strana vynakládá vědomé úsilí ve formě blokačních tendencí na zmaření snahy jiné strany, s cílem znemožnit dosažení jejích záměrů či sledování jejích cílů.“⁸⁷

Konflikty jsou destabilizující aspekty systému. Systém je něco, co je definovatelné vůči svému okolí a uvnitř čeho lze rozlišit nějaké menší části. Stavem systému je vlastně jeho rovnováha, která mu dává životaschopnost. Řešení konfliktů je hledáním nové rovnováhy.⁸⁸

Konfliktem je střetnutí dvou nebo více neslučitelných, vzájemně si odporujících stanovisek. Spolu s frustrací a stresem patří mezi psychicky náročné situace.⁸⁹

84 BOURDIEU, P. (1984). *Distinction: A Social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.

85 https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Distance_soci%C3%A1ln%C3%AD [online]. [cit. 2021-5-8].

86 SIMMEL, G. in SIMON, G., *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*. Praha: SLON, 1997. s. 26–33. s. 28. ISBN 80-85850-50-8

87 FARKOVÁ, M., *Vybrané kapitoly z psychologie*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. ISBN 978-80-7452-130-0, s. 316.

88 PLAMÍNEK, J., *Konflikty a vyjednávání*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. 136 s. ISBN 978-80-247-2944-2, s. 25.

89 VACÍNOVÁ, M., *Psychologie a společenská výchova*. 2. přeprac. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. 160 s. ISBN 80-7187-006, s. 152.

Další vymezení konstatuje, že konflikt nastává, když je něčeho dobrého málo nebo špatného hodně a poptávka zúčastněných po onom dobrém převyšuje nabídku či nucená nabídka špatného převyšuje souhrnnou ochotu zúčastněných ono špatné přijmout.⁹⁰

Aby konflikt vůbec mohl vzniknout, musí být přítomny tři faktory: fyzický (dva a více lidí), psychický (rozdílný úhel pohledu) a emoční (zlost, strach, stud atd.).⁹¹

3.7.1. Dělení konfliktů

Ve svém životě se každý člověk průběžně setkává s různými konflikty. Konflikty lze rozdělovat podle různých hledisek.

Podle počtu osob, které se konfliktu účastní, lze konflikty rozdělit na:

- Intrapersonální, které se odehrávají uvnitř samotného člověka,
- Interpersonální, které se dějí mezi dvěma jedinci,
- Skupinové, probíhající uvnitř dané skupiny,
- Meziskupinové, probíhají mezi dvěma či více skupinami.⁹²

Další autoři uvádějí dělení konfliktů podle psychologické charakteristiky na konflikty následovně: Konflikty představ – vznikají na základě smyslového vnímání, které je zkresleno očekáváním, předsudky nebo fantazií, konflikty názorů – vznikají, pokud je představa spojena s hodnotícím soudem, konflikty postojů – když se spojí s osobním citovým vztahem a konflikty zájmů – konflikt rozdílných požadavků.⁹³ Křivohlavý dále konstatuje, že „mají-li dva lidé podobné základní životní hodnoty, dojde mezi nimi snáze k tvořivému řešení postojového konfliktu“.⁹⁴

Konflikt lze rozlišovat i na vnitřní a vnější. Vnitřní konflikt vzniká, když různé součásti naší osobnosti chtějí a potřebují různé věci, mluvíme o konfliktu motivů, pudových hnutí a rozumu, touhy a povinnosti. Vnitřní konflikt je konfliktem uvnitř sebe sama. Vnější konflikt

90 GRUBER, D., Zlatá kniha komunikace. 3. vyd. Ostrava: Gruber-TDP, 2009. 278 s. ISBN: 978-80-85624-28-1, s. 134.

91 LEWIS, C., The Definitive Guide to workplace mediation and managing conflict at work. Weybridge: RoperPenberthy, 2009. 155 s. ISBN 978-1-903905-36-4, s. 34.

92 FEHLAU, E. G., Konflikty v práci: jak se vypořádat s konfliktními situacemi a lidmi. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2003. 108 s. ISBN 80-247-0533-8.

93 KŘIVOHLAVÝ, J., Konflikty mezi lidmi. 2. vyd. Praha: Portál, 2002. 189 s. ISBN 80-7178-642-X, s. 22.

94 KŘIVOHLAVÝ, J., ref. 93, s. 31.

je jistý rozpor ve vztahu k druhým lidem, případně lze vnější konflikt popsat jako odraz konfliktu vnitřního.⁹⁵

Konflikty můžeme dále dělit podle trvání na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé.⁹⁶

Krátkodobé konflikty jsou situační, většinou odezní snadno, rychle a bez vážnějších následků. U střednědobých záleží na jejich včasném řešení, také se mohou změnit na konflikty dlouhodobé. Ty pak člověka vyčerpávají, berou mu radost ze života.⁹⁷

Zmínit můžeme i dělení na konflikty mezi generacemi nebo na konflikty mezi muži a ženami.⁹⁸

95 POSPÍŠIL, M., Řešení konfliktů a stresů. 1. vyd. Plzeň: kniha vydána vlastním nákladem, 2007. 306 s. ISBN 978-80-903529-1, s. 232., VACÍNOVÁ, M., ref. 89.

96 POSPÍŠIL, M., ref. 95., s. 236.

97 SURÁ, A., Konflikty jako přirozená součást života. Olomouc, 2011. Bakalářská. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce PhDr. Lenka Holá, Ph.D., s. 10.

98 KŘIVOHLAVÝ, J., ref. 93, s. 31.

Výzkumná část

4. Cíl

Jak jsem popisovala v úvodu, ve své práci se zabývám postoji Romů k osobám většinového etnika a k lidem s odlišnostmi. Zaměřuji se především na míru sociální distance a na množství a významnost prožitých konfliktů. Můj výzkum se zabývá:

- sociální distancí Romů vůči osobám majoritního etnika ve srovnání se sociální distancí osob majoritního etnika vůči Romům,
- sociální distancí Romů vůči osobám z odlišných sociálních skupin ve srovnání se sociální distancí osob majoritního etnika vůči osobám z odlišných sociálních skupin,
- počtem a vnímanou významností konfliktů Romů s osobami majoritního etnika ve srovnání s počtem a vnímanou významností konfliktů osob majoritního etnika s Romy,
- počtem a vnímanou významností konfliktů Romů s osobami z odlišných sociálních skupin ve srovnání s počtem a vnímanou významností konfliktů osob majoritního etnika s osobami z odlišných sociálních skupin.

Na základě svého dlouhodobého osobního i profesního kontaktu s Romy jsem si stanovila následující hypotézy:

H1: Romové mají nižší sociální distanci vůči osobám majoritního etnika než osoby majoritního etnika k Romům.

H2: Romové mají nižší sociální distanci vůči Vietnamcům, cizincům, osobám bez domova, migrantům, osobám s duševním onemocněním postižením a osobám s tělesným postižením než osoby majoritního etnika.

H3: Romové zažívají více konfliktů s osobami majoritního etnika než většinová populace s osobami romského etnika.

H4: Romové zažívají méně konfliktů s Vietnamci, cizinci, osobami bez domova, migranty, osobami s duševním onemocněním a osobami s tělesným postižením než osoby většinového etnika.

5. Cizinec jako symbol jinakosti

5.1. Popis projektu

Moje práce je součástí projektu **Cizinec jako symbol jinakosti – jak osobnost ovlivňuje naše postoje**, který je řešen v době od 1. ledna 2019 do 31. prosince 2021 v Národním ústavu duševního zdraví v Klecanech pod vedením řešitele doc. PhDr. Marka Preisse, Ph.D. „Projekt se zabývá vztahem k cizímu a neznámému pohledem na fungování osobnosti a postojů k cizím lidem, menšinám a migrantům. Obohacuje sociologické a antropologické pojetí jinakosti zkoumáním psychodynamické interpretace odlišnosti zdůrazněním cizosti naší vlastní jinakosti. Akcentuje vysvětlení především postojů jinakosti z hlediska strachu ze ztráty ústředního jádra identity – psychického domova. Navazuje na předchozí práce a prohlubuje znalosti o jinakosti hloubkovým poznáváním osobnosti.“⁹⁹

5.2. Měřicí nástroje

Projekt v první části zahrnuje podrobné vyšetření účastníků výzkumu na osobnost (single-blind study, semistrukturovaný rozhovor podle DSM-5) se zaměřením na identitu, empatii, sebeřízení a intimitu a dotazníky zaměřené na různé aspekty identity, sociální distance, vazby k rodičům, úzkosti a deprese.

Respondenti výzkumné skupiny, zařazení do této práce, absolvovali celý náročný výzkumný protokol stejně jako ostatní respondenti. Až na jednu výjimku (výzkum online skrze aplikaci zoom) jsem se s každým respondentem individuálně sešla (v šesti případech v domácnostech respondentů, ve čtyřech případech na pracovišti respondentů a ve čtyřech případech v neutrálním prostředí), vedla jsem s respondenty rozhovor a následně je požádala o vyplnění dotazníků. Po celou dobu výzkumu jsem byla respondentům k dispozici na doptání v případě nejasností.

Pro potřeby této práce se zaměřuji pouze na vyhodnocení odpovědí těchto dotazníků: Bogardusova škála sociální distance, dotazník Konflikt, dotazník Rodina.

5.2.1. Bogardusova škála

Bogardusova škála je jednou z nejstarších psychologických škál posuzujících postoje, ale používá se dodnes. Jedním z hlavních důvodů k definování této škály byly jevy rasového konfliktu v USA. Škála je natolik všeobecná, že se dá použít na jakoukoliv sociální skupinu,

99 [Výzkumné projekty \(nudz.cz\)](https://www.nudz.cz) [online]. [cit.2021-4-3].

nejen na rasy. Je využívána v několika oborech včetně sociologie, politologie, psychologie, studia jazyků a vzdělávání.¹⁰⁰

Škálu sociální distance zveřejnil v roce 1925 americký sociolog Emory S. Bogardus a slouží ke zjišťování, jakou sociální vzdálenost vnímají respondenti mezi sebou a jinými skupinami. Škálu tvoří 7 položek, ve kterých respondent označuje, zda by přijal určitou osobu do blízkého příbuzenstva skrze manželství, do okruhu blízkých lidí jako přítele, za souseda v ulici, ve svém zaměstnání za spolupracovníka, jako občana své země, jen jako návštěvníka své země nebo zda by osobu ze země vyloučil. Na základě odpovědí lze určit, jak blízký kontakt, resp. jaký vztah respondent toleruje u dané osoby nebo u určité skupiny osob.¹⁰¹

Na základě odpovědí respondentů pak můžeme hovořit o vysoké či nízké míře sociální distance vůči jednotlivcům nebo celým skupinám. Vysokou míru sociální distance zaznamenáváme, pokud jsou výše uvedené interakce mezi skupinami či jednotlivci velice málo pravděpodobné. Naopak za nízkou míru sociální distance můžeme označit takové odpovědi respondenta či respondentů, kdy se jedinec nebo skupina vyznačuje zvýšenou pravděpodobností uvedených vzájemných interakcí. Sociální distance je tedy ukazatelem, který především poukazuje na rozdíl mezi vlastní a referenční skupinou.¹⁰²

Petrusek popisuje u Bogardusovy škály kromě jiných charakteristik také její předmětnost – měření se vztahuje k národnostním, etnickým a rasovým skupinám, dále odkazuje na citlivost kvantitativního vyhodnocení dat, které nesmí být absolutizováno, protože může být zavádějící¹⁰³.

Měření sociální distance souvisí se vztahem mezi postoji respondenta a jeho chováním k určité skupině lidí. Škála vychází z předpokladu, že popisovaný akt jednání (např. odmítnutí spolupráce s osobou, kterou řadíme k určité skupině) je výrazem nepřátelství nebo nadřazenosti.

Míra sociální distance je úzce spojena s existencí předsudků a původně byla koncipována v sociologickém pojetí, respondenti nebyli nahlíženi individuálně, ale jako zástupci sociálních skupin.¹⁰⁴

100 WARK, C., GALLIHER, J.F., Emory Bogardus and the Origins of the Social Distance Scale. *The American Sociologist* [online]. 2007, 38(4), 383-395 [cit. 2021-5-12]. ISSN 0003-1232. Dostupné z: doi:10.1007/s12108-007-9023-9.

101 [Bogardusova škála sociální distance – Wikipedie \(wikipedia.org\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Bogardusova_šk%C3%A1la_soci%C3%A1ln%C3%AD_distance) [online]. [cit. 2021-4-3].

102 RYŠAVÝ, D., Sociální distance vůči Romům. *Sociologický časopis*. Vol. 1. 2003: 55–77.

103 PETRUSEK, M., Pojem a problém sociální distance v sociologii. 1970 *Acta universitatis carolinae-philosophica et historica*. s. 59–72.

104 PETRUSEK, M., ref. 103, s. 59–72

Koncepci sociální distance můžeme také nahlížet z psychologického hlediska, kdy je základem posuzování psychologická blízkost, která přispívá k spontánnější interakci.¹⁰⁵ Mohli bychom tedy hovořit o psychosociální distanci.

Poukázat můžeme i na existenci interakčních bariér, které se vážou na osobnostní charakteristiky interagujících osob. Psychosociální distanci lze zkoumat i v souvislosti se schopností empatie u konkrétních osob. Shibutani se zmiňuje o závislosti psychosociální distance na tom, jak vnímáme okolní společnost. „Jestliže je sociální distance velká, pak člověk vidí v jiném člověku pouze dílčí případ určité sociální kategorie“.¹⁰⁶ Nelze také opominout roli statusových symbolů, jejichž existence napomáhá udržování psychosociální distance.¹⁰⁷

5.2.2. Dotazník Konflikt

Dotazník Konflikt byl vytvořen v roce 2019 autory Markem Preissem, Nikolou Doubkovou a Radkem Heisslerem pro potřeby výše popsaného výzkumu *Cizinec jako symbol jinakosti*. Respondenti v dotazníku odpovídají na uzavřenou otázku, zda zažili konflikt s člověkem patřícím k určité skupině. Pokud respondent odpoví kladně, následuje otázka na určení míry nepříjemnosti na škále od 0 (minimálně nepříjemný) do 10 (maximálně nepříjemný) a otázka na určení míry významnosti konfliktu z dnešního pohledu opět na škále od 0 (minimálně významný) do 10 (maximálně významný).

5.2.3. Dotazník Rodina

Dotazník Rodina byl vytvořen v roce 2019 autory Markem Preissem, Nikolou Doubkovou a Radkem Heisslerem pro potřeby výše popsaného výzkumu *Cizinec jako symbol jinakosti*. Respondenti v tomto dotazníku odpovídají na jednoduchou uzavřenou otázku, zda mají v rodině příslušníka určité skupiny.

5.3. Analýza dat

5.3.1. Analýza dat z Bogardusovy škály

Údaje získané z Bogardusovy škály jsem vyhodnocovala následovně:

Respondenti u jednotlivých položek vyjadřovali na čtyřbodové škále (ne, spíše ne, spíše ano, ano) svoji ochotu přijmout zástupce sledovaných skupin (do blízkého příbuzenstva skrze

105 SHIBUTANI, T., *Society and Personality, An Interactionist Approach to Social Psychology*, cit. podle rus. vyd. *Socialnaja psihologija*, Moskva 1969, s. 305.

106 SHIBUTANI, T., ref. 105, s. 307.

107 PETRUSEK, M., ref. 103, s. 59–72.

manželství, mezi okruh lidí okolo jako blízkého přítele, jako souseda v ulici, jako spolupracovníka v zaměstnání, jako občana ČR, jako návštěvníka ČR). V poslední otázce se vyjadřovali k možnosti takového člověka z ČR vyloučit. Získané odpovědi jsem z papírové podoby zadala do programu IBM SPSS Statistics, verze 13.3. z roku 2017, v níž byly odpovědím přiřazeny hodnoty na bodové škále 0–3, přičemž vyšší hodnota značí vyšší míru vyjádřené sociální distance respondenta.

Ze zjištěných hodnot jsem získala průměrné hodnoty celkového skóru sledovaných skupin a vzhledem k nerovnoměrnému počtu respondentů v obou skupinách a vzhledem k nízkému počtu respondentů v experimentální skupině jsem rozdíl mezi soubory hodnotila pomocí Mann Whitney testu. Jako hladina významnosti bylo zvoleno $p < 0,05$.

5.3.2. Analýza dat z dotazníku Konflikt

Získané odpovědi jsem z papírové podoby zadala do programu IBM SPSS Statistics, verze 13.3. z roku 2017, v níž jsou odpovědím přiřazeny hodnoty na bodové škále 0–10, přičemž vyšší hodnota znamená vyšší počet konfliktů. Z výsledků jsem získala průměrné hodnoty celkového skóru sledovaných skupin, které jsem porovnála pomocí Mann Whitney testu.

5.3.3. Analýza dat z dotazníku Rodiny

Získané odpovědi jsem z papírové podoby zadala do programu IBM SPSS Statistics, verze 13.3. z roku 2017. Odpovědím ne byla v databázi přiřazena hodnota 0, odpovědím ano hodnota 1. Rozdíl mezi soubory jsem ověřila pomocí testu chí kvadrát.

5.4. Soubory

Pro účast ve výzkumu *Cizinec jako symbol jinakosti* byly osloveny osoby starší 18 let. Výzkumníci z NUDZ získali data od celkem 204 osob. Respondenti byli na základě odpovědí v dotaznících rozřazeni do pěti odlišných souborů – osoby xenofobní, osoby xenofilní, osoby s diagnostikovanou poruchou osobnosti, osoby s vysokou hladinou neuroticismu a osoby patřící k běžné populaci (nespadají do žádné z předchozích kategorií). Poslední jmenovaná skupina je pro moji práci významná, protože jsem ji využila jako kontrolní skupinu pro porovnání s daty, která jsem získala od 15 respondentů romského etnika.

5.4.1. Experimentální skupina Romové

Z mnou oslovených osob romského etnika jsem získala odpovědi od 15 respondentů (10 žen a 5 mužů).

Můj záměr sesbírat data od osob romského etnika se ukázal být složitější, než jsem předpokládala. V průběhu 15 měsíců (od listopadu 2019 do února 2021) jsem oslovila celkem 30 konkrétních osob romského etnika – osobně, telefonicky či emailem. Jednalo se o osoby, s nimiž jsem se v průběhu let potkala na přátelské či pracovní úrovni, případně se jednalo o osoby, které mi doporučili mí přátelé či kolegové. Oslovené osoby patřily do různých sociálních skupin a jejich bydliště bylo v několika různých lokalitách ČR ve velkých městech i menších vesnicích. Několik oslovených osob účast ve výzkumu odmítlo z důvodu časové náročnosti a několik respondentů na mou žádost neodpovědělo vůbec nebo sice předběžně souhlasili, ale na mé další pokusy o komunikaci za účelem domluvení konkrétního termínu výzkumu již nereagovali.

Mohu konstatovat, že aktivní respondenti se do mého výzkumu zapojili především pro naše osobní vazby, případně díky zprostředkování kontaktu přes mé kolegy či přátele. Dalším motivačním prvkem pro účast ve výzkumu byla finanční odměna 400 Kč nabídnutá respondentům jako kompenzace za čas, který do výzkumu investují.

Navazování kontaktu s respondenty a sběr dat také ovlivnila epidemie koronaviru a s tím související vládní opatření a omezení. S jedním respondentem jsem rozhovor i vyplnění dotazníků absolvovala online. Vyplňování dotazníků jsem s jedním respondentem musela předčasně ukončit pro jeho zdravotní indispozici.

Respondenti experimentální skupiny náleželi k různým sociálním vrstvám, někteří byli velmi dobře začlenění do společnosti, např. měli stálou práci, posílali své děti do škol a byli v dobrém kontaktu se svým okolím, jiní se do společnosti zařazovali hůře, např. bydleli v sociálně vyloučených lokalitách, měli potíže s nalezením stálé práce apod.

5.4.2. Kontrolní skupina

Data kontrolní skupiny jsem získala z výzkumu kolegů zapojených do realizace zmiňovaného výzkumu NUDZ – *Cizinec jako symbol jinakosti*. Do kontrolní skupiny byli zařazeni respondenti z běžné zdravé populace majoritního etnika. Respondenti kontrolní skupiny byli získáni přes osobní, telefonické nebo emailové oslovení výzkumníkem, zprostředkováním účasti ve výzkumu přes přátele či díky inzerci hledání respondentů na webových stránkách projektu a na sociálních sítích. Kontrolní skupina měla 55 respondentů.

5.5. Demografické údaje experimentální a kontrolní skupiny

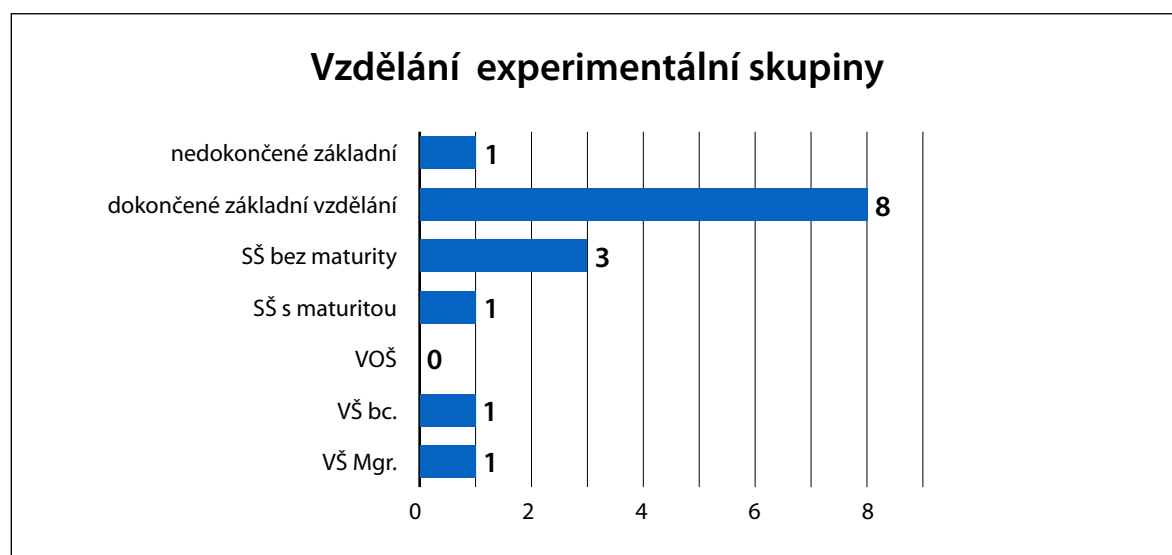
5.5.1. Příslušnost k romskému etniku

Součástí testové baterie byly otázky týkající se demografických údajů, včetně dotazů na národnost respondenta, na vnímání, zda se respondent cítí být Romem a zda respondenta považuje za Roma jeho okolí. Ze získaných dat vyplynulo, že v experimentální skupině se jedenáct respondentů z patnácti dotazovaných hlásí k české národnosti, čtyři k romské národnosti, dva respondenti uvedli dvě národnosti (česká/romská a romská/rakouská). Všichni respondenti se buď sami cítí být Romem/Romkou (celkem 13 respondentů), nebo je okolí za Roma/Romku považuje (12 celkem respondentů) nebo obojí (celkem 10 respondentů).

5.5.2. Vzdělání

Při srovnání demografických údajů obou sledovaných skupin (respondenti majoritního etnika a respondenti romského etnika) vyplynul statisticky významný rozdíl v dosaženém vzdělání.

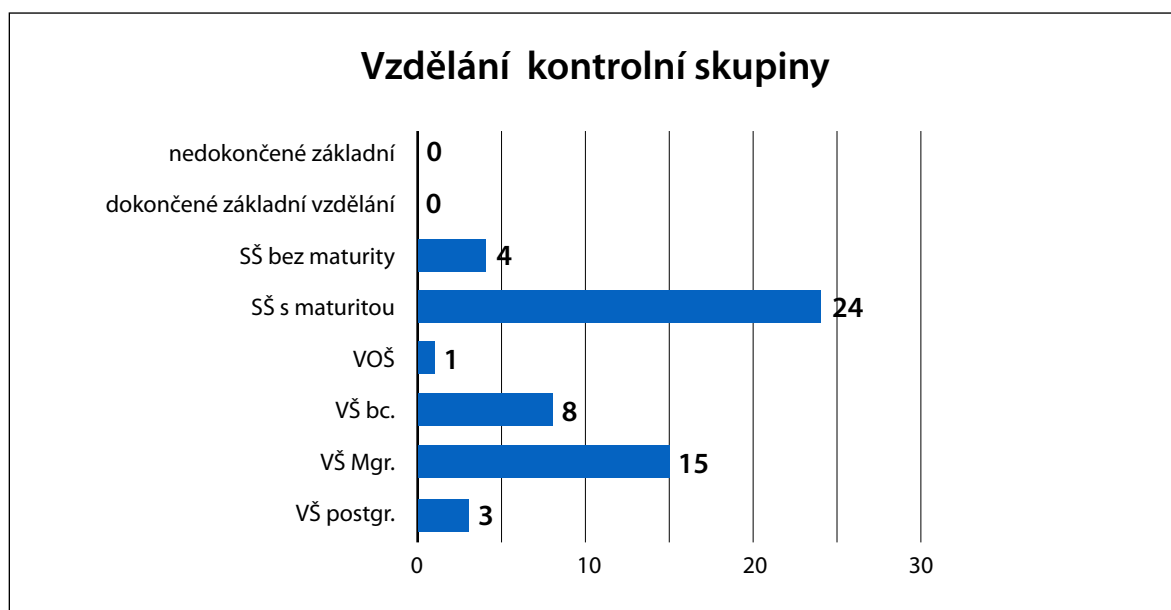
Ve skupině Romů (obrázek 1) uvedl jeden respondent nedokončené základní vzdělání, většina respondentů (8) má ukončené základní vzdělání. Tři respondenti mají vzdělání středoškolské bez maturity, jeden respondent středoškolské s maturitou, dva respondenti mají ukončené vysokoškolské vzdělání (jeden Bc. a jeden Mgr.).

Obrázek 1: dosažené vzdělání-experimentální skupina (N=15)

Ve skupině respondentů většinového etnika není žádný respondent pouze se základním vzděláním, čtyři respondenti mají střední vzdělání bez maturity, 24 respondentů střední vzdělání

s maturitou, jeden respondent studoval vyšší odbornou školu, osm respondentů vystudovalo vysokou školu v bakalářském stupni, 15 vysokou školu v magisterské úrovni a tři respondenti absolvovali postgraduální vysokoškolské studium (obrázek 2.).

Obrázek 2: dosažené vzdělání-kontrolní skupina (N=55)

Při vyhodnocování získaných údajů byla jednotlivým úrovním vzdělání přiřazena bodová hodnota 1–8 (čím vyšší úroveň vzdělání, tím vyšší bodová hodnota). Ze zadaných údajů jsem následně získala průměrnou bodovou hodnotu vzdělání obou skupin a statistickou odchylku (údaje M 1, SD 1, M 2, SD 2). Jelikož se v případě našich sledovaných skupin jednalo o dvě nestejně velké skupiny, získané údaje jsem také hodnotila Mann Whitney testem, z čehož vyplynulo, že rozdíl mezi sledovanými skupinami byl statisticky významný. Romové z experimentální skupiny měli statisticky významně nižší dosažené vzdělání (tabulka 1.).

	M 1	SD 1	M 2	SD 2	U	Z	p-hodnota
vzdělání	5,27	1,55	2,86	1,64	99,5	4,472	p<0,001

Tabulka č. 1.: vyhodnocení vzdělání (průměr, Mann Whitney test).

5.5.3. Věk

Obě skupiny jsem také porovnávala z hlediska věku. Experimentální romskou skupinu tvořili respondenti ve věkovém rozpětí mezi 21 a 54 lety, kontrolní skupinu respondenti mezi 19 a 67 lety.

Porovnání obou skupin z hlediska věku vychází vyváženě. Průměrný věk respondentů experimentální skupiny byl 36,6 let a průměrný věk respondentů kontrolní skupiny byl 34,16 roku. Rozdíl nebyl statisticky významný (tabulka 2.).

	M 1	SD 1	M 2	SD 2	U	Z	p-hodnota
věk	34,16	13,37	36,66	10,76	338	-1,05	0,28

Tabulka č. 2. vyhodnocení věku (průměr, Mann Whitney test).

5.6. Výsledky

5.6.1. Bogardusova škála

První dvě hypotézy jsem ověřovala údaji získanými z Bogardusovy škály.

H1: Romové mají nižší sociální distanci vůči osobám majoritního etnika než osoby majoritního etnika vůči Romům.

H2: Romové mají nižší sociální distanci vůči Vietnamcům, cizincům, osobám bez domova, migrantům, osobám s duševním postižením a osobám s tělesným postižením než osoby majoritního etnika.

skupina	M 1	SD 1	M 2	SD 2	U	Z	p-hodnota
Rom/majorita	2,55	2,79	1,80	3,18	322,5	1,28	0,20
Vietnamec	1,76	2,78	2,43	3,26	330	-1,17	0,24
cizinec	1,69	2,78	2,6	4,08	326,5	-1,22	0,221
Bez domova	5,14	4,33	4,66	3,90	399	0,18	0,852
migrant	3,65	4,54	4,73	4,62	336	-1,08	0,27
duševní nem.	2,70	3,53	4,6	3,52	271	-2,01	0,04
zdrav. post.	1,07	1,81	2,06	2,76	341	-1,01	0,30
Bogard celkem	18,58	17,24	37,6	15,49	151	-3,73	p<0,001

Tabulka č. 3: Vyhodnocení Bogardusovy škály

vysvětlivky: M 1 – výsledný průměr kontrolní skupiny, SD 1 – standardní odchylka kontrolní skupiny, M 2 – výsledný průměr experimentální skupiny, SD 2 – standardní odchylka experimentální skupiny, Mann Whitney U test: U, Z, p-hodnota

Při vyhodnocení a srovnání odpovědí k otázkám na míru sociální distance Romů vůči majoritě a majority vůči Romům jsem zjistila, že průměrné dosažené celkové hodnoty byly u experimentální skupiny 1,8 a u kontrolní skupiny 2,55. Hodnota p-hodnota byla 0,20 ($p > 0,05$). Výsledný rozdíl byl statisticky nevýznamný.

Hypotéza H1: Romové mají nižší sociální distanci vůči osobám majoritního etnika než osoby majoritního etnika vůči Romům, se nepotvrdila.

Data získaná na základě dalších odpovědí v dotaznících Bogardusovy škály přinesla následující informace:

Hodnota míry sociální distance respondentů experimentální skupiny vůči Vietnamcům byla 2,43, u kontrolní skupiny byla hodnota míry sociální distance vůči Vietnamcům 1,76. Hodnota p-hodnota byla 0,240 ($p > 0,05$). Výsledný rozdíl byl statisticky nevýznamný.

Hodnota míry sociální distance respondentů experimentální skupiny vůči cizincům byla 2,60, u kontrolní skupiny byla hodnota míry sociální distance vůči cizincům 1,69. Hodnota p-hodnota byla 0,221 ($p > 0,05$). Výsledný rozdíl byl statisticky nevýznamný.

Hodnota míry sociální distance respondentů experimentální skupiny vůči osobám bez domova byla 4,66, u kontrolní skupiny byla hodnota míry sociální distance vůči osobám bez domova 5,145. Hodnota p-hodnota byla 0,852 ($p > 0,05$). Výsledný rozdíl byl statisticky nevýznamný.

Hodnota míry sociální distance respondentů experimentální skupiny vůči migrantům byla 4,73, u kontrolní skupiny byla hodnota míry sociální distance vůči migrantům 3,65. Hodnota p-hodnota byla 0,276 ($p > 0,05$). Výsledný rozdíl byl statisticky nevýznamný.

Hodnota míry sociální distance respondentů experimentální skupiny vůči osobám s duševním onemocněním byla 4,6, u kontrolní skupiny byla hodnota míry sociální distance k osobám s duševním onemocněním 2,709. Hodnota p-hodnota byla 0,043 ($p < 0,05$). Romové vykazovali statisticky významně vyšší míru sociální distance vůči osobám s duševním onemocněním než respondenti kontrolní skupiny.

Hodnota míry sociální distance respondentů experimentální skupiny vůči osobám se zdravotním postižením byla 2,06, u kontrolní skupiny byla hodnota míry sociální distance vůči osobám se zdravotním postižením 1,072. Hodnota p-hodnota byla 0,309 ($p > 0,05$). Výsledný rozdíl je statisticky nevýznamný.

Celková hodnota míry sociální distance respondentů experimentální skupiny byla 37,6, u kontrolní skupiny byla celková hodnota míry sociální distance 18,58. Hodnota p-hodnota byla 0,000187 ($p < 0,05$). Romové vykazovali statisticky významně vyšší celkovou

míru sociální distance vůči osobám z odlišných sociálních skupin než respondenti kontrolní skupiny.

Hypotéza H2: Romové mají nižší sociální distanci vůči Vietnamcům, cizincům, osobám bez domova, migrantům, osobám s duševním postižením a osobám s tělesným postižením než osoby majoritního etnika, se nepotvrdila.

5.6.2. Dotazník Konflikt

Třetí a čtvrtou hypotézu jsem ověřovala daty získanými z dotazníku zaměřeného na konflikty.

H3: Romové zažívají více konfliktů s osobami majoritního etnika než většinová populace s osobami romského etnika.

H4: Romové zažívají méně konfliktů s Vietnamci, cizinci, turisty, neznámými osobami, osobami bez domova, migranty, osobami s duševním postižením a osobami s tělesným postižením než osoby většinového etnika.

Výsledky uvádím v tabulce č. 4.:

skupina	M 1	SD 1	M 2	SD 2	U	Z	p-hodnota
Rom/majorita	3,65	5,45	6,8	5,14	267,5	-2,068	p<0,01
cizinec	2,01	4,71	1,66	4,59	394	0,25	0,79
Vietnamec	0,21	1,13	3,46	6,22	287	-1,78	0,07
turista	1,23	2,90	1,06	2,21	410	-0,02	0,97
migrant	0,07	0,54	0	0	405	0,1	0,92
bez domova	1,61	3,21	2	3,76	403	-0,12	0,89
neznámý	6,97	5,55	4,73	5,28	313	1,41	0,15
duševní nem.	1,65	3,90	1,60	3,58	407	-0,07	0,94
zdrav. post.	0,23	1,17	1,46	3,16	350	-0,88	0,37
Konflikty celkem	17,63	16,95	22,8	16,33	315	-1,38	0,16

Tabulka č. 4: Výhodnocení dotazníku Konfliktů.

Při vyhodnocení a srovnání odpovědí k otázkám na množství a vnímanou závažnost konfliktů Romů s osobami majoritního etnika a osob majoritního etnika s Romy jsem zjistila, že průměrné dosažené celkové hodnoty jsou u experimentální skupiny 6,8 a u kontrolní skupiny 3,65. Hodnota p byla 0,003 ($p < 0,05$). Respondenti kontrolní skupiny (majorita) zažili statisticky významně méně konfliktů s Romy, než zažili respondenti experimentální skupiny (Romové) s osobami majoritního etnika.

Hypotéza H3: „Romové zažívají více konfliktů s osobami majoritního etnika než většinová populace s osobami romského etnika“ se potvrdila.

Průměrná hodnota v dotazníku Konfliktu při posuzování míry a závažnosti konfliktů s cizinci u respondentů experimentální skupiny byla 1,66 a u kontrolní skupiny 2,01. Hodnota p byla 0,79 ($p > 0,05$). Výsledný rozdíl byl statisticky nevýznamný.

Průměrná hodnota v dotazníku Konfliktu při posuzování míry a závažnosti konfliktů s Vietnamci u respondentů experimentální skupiny byla 3,46 a u kontrolní skupiny 0,21. Hodnota p byla 0,07 ($p > 0,05$). Výsledný rozdíl byl statisticky nevýznamný.

Průměrná hodnota v dotazníku Konfliktu při posuzování míry a závažnosti konfliktů s turisty u respondentů experimentální skupiny byla 1,06 a u kontrolní skupiny 1,23. Hodnota p byla 0,97 ($p > 0,05$). Výsledný rozdíl byl statisticky nevýznamný.

Průměrná hodnota v dotazníku Konfliktu při posuzování míry a závažnosti konfliktů s migranty u respondentů experimentální skupiny byla 0 a u kontrolní skupiny 0,072. Hodnota p byla 0,92 ($p > 0,05$). Výsledný rozdíl byl statisticky nevýznamný.

Průměrná hodnota v dotazníku Konfliktu při posuzování míry a závažnosti konfliktů s osobami bez domova u respondentů experimentální skupiny byla 2 a u kontrolní skupiny 1,61. Hodnota p byla 0,89 ($p > 0,05$). Výsledný rozdíl byl statisticky nevýznamný.

Průměrná hodnota v dotazníku Konfliktu při posuzování míry a závažnosti konfliktů s neznámými osobami u respondentů experimentální skupiny byla 4,73 a u kontrolní skupiny 6,97. Hodnota p byla 0,15 ($p > 0,05$). Výsledný rozdíl byl statisticky nevýznamný.

Průměrná hodnota v dotazníku Konfliktu při posuzování míry a závažnosti konfliktů s osobami s duševním onemocněním u respondentů experimentální skupiny byla 1,6 a u kontrolní skupiny 1,65. Hodnota p byla 0,94 ($p > 0,05$). Výsledný rozdíl byl statisticky nevýznamný.

Průměrná hodnota v dotazníku Konfliktu při posuzování míry a závažnosti konfliktů s osobami se zdravotním postižením u respondentů experimentální skupiny byla 1,46 a u kontrolní skupiny 0,23. Hodnota p byla 0,37 ($p > 0,05$). Výsledný rozdíl byl statisticky nevýznamný.

Průměrná hodnota v dotazníku Konfliktu při posuzování celkové míry a závažnosti konfliktů s osobami z odlišných sociálních skupin u respondentů experimentální skupiny byla 22,8 a u kontrolní skupiny 17,63. Hodnota p byla 0,16 ($p > 0,05$). Výsledný rozdíl byl statisticky nevýznamný.

Hypotéza H4: „Romové zažívají méně konfliktů s Vietnamci, cizinci, turisty, neznámými osobami, osobami bez domova, migranty, osobami s duševním postižením a osobami s tělesným postižením než osoby většinového etnika“ se nepotvrdila.

5.6.3. Dotazník Rodina

V dotazníku Rodina jsem zjistila statisticky významné rozdíly pouze ve dvou kategoriích. V porovnání, zda mají respondenti experimentální skupiny (Romové) ve své blízké rodině osobu majoritního etnika a respondenti kontrolní skupiny v blízké rodině Roma a v porovnání, zda mají sledované výzkumné skupiny v rodině cizince. V první kategorii (Rom/majorita) odpovědělo 13 členů experimentální skupiny kladně na otázku, zda mají v blízké rodině člověka většinového etnika, 2 respondenti odpověděli záporně. Hodnota Pearsonova $\chi^2 = 40,401$; $p=0,0001$.

Ve druhé kategorii jsem se dozvěděla, že v blízké rodině má cizince 11 respondentů experimentální skupiny a 4 nemají, a cizince má v blízké rodině 16 respondentů a nemá 39 respondentů kontrolní skupiny. Hodnota Pearsonova $\chi^2 = 9,736$; $p = 0,0018$.

5.7. Kazuistiky s vyhodnocením

Respondenti romského etnika, kteří se byli ochotni zapojit do výzkumu, jsou z různých sociálních vrstev naší společnosti. Pro lepší ilustraci heterogenity výzkumné skupiny nyní uvedu stručné charakteristiky některých respondentů. Vzhledem k deklarované anonymitě respondentů jsou jejich jména změněna.

Eva

Evě je 53 let. Hlásí se k české národnosti, cítí se být Romkou a myslí si, že ji lidé v okolí za Romku považují. Má základní vzdělání, je rozvedená. Sama vychovala dvě nyní již dospělé děti, je už i babičkou. Bydlí v podnájmu v menším městě, pracuje jako pěstounka na přechodnou dobu. V poslední době také celodenně pečuje o svou nemocnou maminku. V minulosti žila delší dobu v zahraničí. Pochází z velmi kulturní tradiční romské rodiny, více členů její širší rodiny včetně samotné paní Evy se věnuje hudbě a také volnočasovým aktivitám dětí. Paní Eva je věřící a víra je pro její život a její hodnoty důležitá. S paní Evou jsem v průběhu let vedla více rozhovorů, z nichž vím, že je pro ni velmi důležitá rodina a velmi si cení dobrých mezilidských vztahů, a to bez ohledu na odlišnost druhých. Ve svém životě paní Eva zažila více složitých situací, které vždy zvládla svou prací a úsilím vyřešit. Z rozhovorů také vím, že paní Eva vnímá předsudky majoritní společnosti k Romům, osobně se s nimi v životě vícekrát setkala, a celkově ji tato problematika trápí a zatěžuje. Svým klidným, vstřícným a tolerantním přístupem se snaží navazovat kvalitní a pevné vztahy s okolím bez ohledu na etnickou příslušnost či jiné odlišnosti.

Z výzkumných dotazníků paní Evy vyplynulo, že má míru sociální distance vůči majoritě i celkovou hodnotu sociální distance podobné, jako jsou průměrné hodnoty pro celou

experimentální skupinu, zažila však více konfliktů s majoritou i více konfliktů s lidmi s odlišnostmi, než bylo pro skupinu obvyklé (tabulka č. 5).

Petr

Petr je muž středního věku, velmi srdečný a empatický. Petr se sám necítí být Romem, ale vnímá, že je ve svém okolí za Roma považován. Žije v manželství se ženou majoritního etnika, společně vychovali několik dětí. Bydlí v Praze ve svém vlastním bytě. Petr má základní vzdělání, pracuje jako skladník. I Petr patří částečně do tradiční romské rodiny, svoje vazby k ostatním členům širší rodiny má ale volnější.

Na rozdíl od paní Evy Petr v rozhovoru uvedl, že se ve svém životě s negativními projevy vzhledem ke svému romství setkal jen minimálně a není to pro něj téma k přemýšlení. Z rozhovoru vím, že si o sobě Petr myslí, že je dobrý pracovník, svoji práci dělá zodpovědně a je spolehlivý a vytrvalý.

Odpovědi z výzkumných dotazníků pana Petra vypovídaly o jeho nulové sociální distanci vůči majoritě a nižší celkové sociální distanci vůči osobám z odlišných sociálních skupin. Ukazovaly i na vyšší skóre v otázce zaměřené na konflikty s majoritou a vyšší skóre v celkovém údaji o konfliktech (tabulka č. 5).

Tereza

Tereza je dvacetiletá studentka středního odborného učiliště. Bydlí se svou matkou, se svým přítelem (také Romem) má vážný vztah. Tereza se hlásí k české národnosti, cítí se být Romkou a také její okolí ji za Romku považuje. Je svobodná. V rozhovoru jsem se od Terezy dozvěděla, že má zkušenost s nepochopením lidí majoritního etnika, avšak několik situací, kdy se setkala s určitými předsudky pro svoje romství, pro ni nebylo příliš významné. Tereza je věřící, sdělila mi, že důležité hodnoty v jejím životě jsou víra, rodina a přátelství. Sama o sobě si myslí, že je spolehlivá, že má hodně energie, umí si věci promýšlet a nejedná zbrkle, má velkou fantazii a umí se mezi lidmi prosadit. Je společenská, umí dobře plánovat, ale své plány někdy nedotáhne do konce.

Tereza popsala oproti průměru celé experimentální skupiny vyšší sociální distanci vůči majoritě i vyšší celkovou sociální distanci. Hodnoty vyplněné v dotazníku Konfliktu s majoritou i v konfliktech celkem se blížily průměru skupiny (tabulka č. 5).

Monika

Monice je 22 let. Je romské národnosti, cítí se být Romkou a myslí si, že ji lidé v okolí za Romku považují. Monika je svobodná, žije v domácnosti se svými rodiči a s přítelem, s nímž vychovává jejich společnou dceru předškolního věku, má dokončené základní vzdělání. Bydlí v menším městě a asi jeden rok pracuje jako komunitní pracovník v nízkoprahovém zařízení pro děti v sociálně vyloučené lokalitě. Současný zaměstnavatel jí umožnil absolvovat kurz pracovníka v sociálních službách. Monika je extrovertní a společenská. Se svým životem je spokojená, ale ráda by si ještě doplnila vzdělání. Umí se ocenit, že si udrží stálou práci, umí se postarat o dceru a zvládla absolvovat zmiňovaný dlouhodobý kurz.

Hodnoty uváděné paní Monikou v dotazníku Bogardovy škály zaměřené na sociální distanci vůči majoritě byly mírně zvýšené oproti průměru experimentální skupiny, stejně tak hodnoty celkové sociální distance. Výsledek v dotazníku Konfliktu s majoritou byl průměrný a v celkovém hodnocení konfliktů nižší než skupinový průměr (tabulka č. 5).

Daniel

Daniel se stal respondentem mého výzkumu spíše náhodou. Účast ve výzkumu jsem měla domluvenou s jiným respondentem, který na setkání se mnou pana Daniela přivedl bez předchozí domluvy. Daniel měl mírné potíže při vyplňování dotazníků, často se doptával na významy některých slov či na smysl otázek. Uvedl, že mu je 36 let, hlásí se k české národnosti, ale cítí se být Romem a za Roma ho také považují lidé v jeho okolí. Má dokončené základní vzdělání, pracuje na příležitostných brigádách jako dělník s podprůměrným příjmem. Daniel o sobě uvedl, že je věřící člověk, je důvěřivý, vyrovnaný, nenechá se vyvést z míry.

V dotazníku sociální distance vůči majoritě pan Daniel naskóroval významně vyšší hodnotu, stejně jako v celkové sociální distanci vůči lidem s odlišnostmi. Překvapivě uvedl, že neměl v historii žádné konflikty ani s majoritou, ani se členy jiných odlišných skupin (tabulka č. 5).

Marian

Marianovi je 32 let. Uvedl, že se hlásí k české a romské národnosti, cítí se být Romem a okolí ho za Roma považuje. Je svobodný, ale má vážný partnerský vztah. Má středoškolské vzdělání bez maturity a je podnikatel. Jeho příjem je podprůměrný. Bydlí v menším městě, v minulosti žil delší dobu ve Velké Británii. Marian je velmi společenský a angažuje se v různých uměleckých aktivitách, pořádá kulturní akce a organizuje volnočasové aktivity pro děti.

V dotaznících pana Mariana se objevily nulové hodnoty pro sociální distanci vůči majoritě i v celkové sociální distanci. V dotazníku zaměřeném na konflikty popsal, že nezažil konflikt

s osobou z majority, v celkovém skóru konfliktů s lidmi z odlišných sociálních skupin se objevila mírně vyšší hodnota oproti průměru celé experimentální skupiny (tabulka č. 5).

Respondent/dotazník	Bogard majorita	Bogard celkový	Konflikt s majoritou	Konflikt celkem	Rodina majorita	Rodina cizinec
Eva	2	37	12	46	Ano	Ano
Petr	0	24	10	30	Ano	Ano
Tereza	5	43	8	20	Ano	Ano
Monika	3	46	9	16	Ano	Ne
Daniel	12	72	0	0	Ne	Ano
Marian	0	0	0	29	Ano	Ano
Průměrné hodnoty	1,8 SD 3,18	37,6 SD 15,49	6,8 SD 5,14	22,8 SD 16,33	13/15	11/15

Tabulka č. 5. Kazuistiky – výsledky.

5.8. Diskuze

Ve své práci jsem se věnovala postojům Romů k majoritě a k lidem s odlišnostmi a zajímala jsem se také o zkušenosti Romů s konflikty, které v životě zažili. Domnívám se, že přínosem mé práce je fakt, že objektem mého výzkumu byli samotní Romové, a to především z důvodu, že takových výzkumů lze najít jen velmi málo, nejen v ČR, ale i v zahraničí.

Na počátku mé práce stála hypotéza o nízké míře sociální distance Romů vůči majoritě a vůči dalším odlišným sociálním skupinám. V Bogardusově škále se ukázalo, že hypotéza H1 o nižší sociální distanci Romů vůči majoritě se nepotvrdila. Romové mají podobnou sociální distanci vůči majoritě jako má majorita vůči Romům. Svou hypotézu jsem původně stavěla především na své osobní zkušenosti s několika desítkami Romů, s nimiž jsem se dostávala v minulosti do pravidelného kontaktu v různých vztazích (osobních i pracovních). Jako člen majoritní většiny jsem obvykle zažívala překvapivě vlídné a vstřícné reakce Romů, a naopak jsem se často setkávala s odtahitějším hodnocením Romů osobami z mého majoritního okolí. Názory mnohých odborníků¹⁰⁸ a také výsledky mého výzkumu ale ukazují, že mezi těmito dvěma skupinami stále zůstávají negativistické postoje. Na straně majoritní většiny tento odstup souvisí pravděpodobně s různými projevy sociální patologie u Romů (např. lichvou,

108 ŠEVČÍKOVÁ, V., Sociokulturní a hudebně výchovná specifika romské minority v kontextu doby. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. ISBN 80-7042-282-3, s. 45., NAVRÁTIL, P., ref. 3., s. 56.

kapsářstvím či jinou kriminální činností)¹⁰⁹ a také s rozdílným způsobem komunikace, který je pro majoritu obtížně pochopitelný.

K sociální distanci Romů vůči majoritě pravděpodobně přispívá hlavně hluboká nedůvěra Romů vůči majoritě. Tato nedůvěra se formovala skrze dlouhá staletí, kdy Romové opakovaně zažívali od většinové společnosti nejružnější podoby pronásledování, odsuzování, vylučování ze společnosti, represe či genocidu. Tyto události zapříčinily vzájemné patologické vztahy mezi Romy a majoritou. Pro Romy se tak stala nejbezpečnějším útočištěm jejich rodina a jejich komunita.¹¹⁰

Další hypotéza se vztahovala k míře sociální distance Romů vůči Vietnamcům, cizincům, osobám bez domova, migrantům, osobám s duševním onemocněním a osobám s tělesným postižením. Z vyhodnocení výzkumu bylo patrné, že míra sociální distance Romů vůči jednotlivým zmiňovaným skupinám a míra sociální distance osob majoritního etnika vůči stejným skupinám se liší jen statisticky nevýznamně. Statisticky významný rozdíl se ukázal v míře sociální distance vůči osobám s duševním onemocněním, kdy Romové mají vyšší míru sociální distance vůči osobám s duševním onemocněním než majorita.

K tématu duševních onemocnění u Romů se vyjadřuje psycholožka Mgr. Andrea Tibanská, která konstatuje, „že romské chápání duševní normality je širší a zahrnuje i reakce, které majorita vnímá již jako patologické“.¹¹¹ Dále konstatuje, že Romové umí akceptovat i výrazné patologické projevy chování. Důležitost nepřipisují např. některým pozitivním příznakům psychózy, magickému myšlení, rituálním úkonům, nereálným prožitkům. Romové drží v rámci rodiny a komunity velmi pospolu, vzájemně se o sebe starají a umí se postarat i o staré a nemocné členy svých rodin. Další skutečností, uvádí Tibanská, je častá závislost Romů na návykových látkách, jejichž užívání bývá spojováno i s projevy toxické psychózy.¹¹² Spojením těchto informací navrhuji následující vysvětlení vysoké sociální distance Romů vůči osobám s duševním onemocněním: Romové nepovažují za symptomy duševního onemocnění některé projevy, které osoby většinového etnika již za duševní onemocnění považují. Proto pokud Rom uvažuje o duševním onemocnění, může si představovat výrazně náročnější projevy chování duševně nemocného člověka, než si představuje příslušník majority, který do skupiny projevů duševního onemocnění možná řadí i méně závažné symptomy. Romové mívají pevné rodinné vazby a často žijí ve větších skupinách, než jsou nukleární rodiny, a snaží se o svého blízkého s duševním onemocněním postarat, dokud je to pro rodinný systém únosné, i pokud jsou projevy chování duševního onemocnění již více

109 ŠEVČÍKOVÁ, V., ref. 108., s. 49.

110 HORVÁTHOVÁ, J., ref. 16, s. 23.

111 TIBENSKÁ, A., Romové a duševní nemoci. Psychiatrie pro praxi, 2008, s. 191–192, [untitled \(psychiatriepropraxi.cz\)](https://www.psychiatriepropraxi.cz) [online]. [cit. 2021-5-1].

112 TIBENSKÁ, A., ref. 111.

závažné. V takovém případě ale může být péče o duševně nemocného člena rodiny složitá a náročná. A to je možná zkušenost, kterou mají romští respondenti svým okolím předanou a která způsobila, že jejich odpovědi ukazovaly na vyšší míru sociální distance vůči osobám s duševním onemocněním.

Statisticky významný rozdíl se pro mě překvapivě ukázal v celkovém porovnání výsledků Bogardusovy škály sociální distance Romů vůči ostatním skupinám osob s různými odlišnostmi a majority vůči ostatním skupinám osob s různými odlišnostmi. Měla jsem představu, že dlouhá staletí předávaná zkušenost Romů jako menšiny, která žije ve společnosti s majoritní většinou a musí se vypořádávat se všemi úskalími s tím souvisejícími, bude mít za následek větší vstřícnost a toleranci Romů k osobám s různými odlišnostmi, ale tento můj předpoklad se nepotvrdil.

Dalším jevem, který jsem ve své práci popisovala, byla míra konfliktů Romů s majoritou a porovnání míry konfliktů Romů se členy odlišných sociálních skupin a majority se členy odlišných sociálních skupin. Zjištěné výsledky se nezdají příliš překvapivé: hypotéza, že „Romové zažívají více konfliktů s osobami majoritního etnika než většinová populace s osobami romského etnika“ se potvrdila. Domnívám se, že hlavní příčinou je, že Romové se se členy majority setkávají každodenně na mnoha místech a při mnoha příležitostech, a těmto setkáním se jen stěží mohou vyhnout. Naopak člověk patřící k většině se s Romy pravděpodobně setkává vzhledem k jejich počtu spíše výjimečně a pokud chce, může setkávání s Romy výrazně omezit a tím i omezit případný počet konfliktů. Bylo by zajímavé výzkum rozšířit o výpočet, jak by výsledky vypadaly, pokud bychom vzali v úvahu pravděpodobnost setkání Romů a majority vzhledem k rozdílnému počtu obyvatel patřících k majoritě a obyvatel řadících se k romské menšině v České republice. Domnívám se, že je pravděpodobné, že bychom došli k odlišnému zjištění. V této práci jsem však již neměla kapacitu se tomuto výpočtu věnovat.

Poslední hypotéza, že „Romové zažívají méně konfliktů s Vietnamci, cizinci, turisty, neznámými osobami, osobami bez domova, migranty, osobami s duševním postižením a osobami s tělesným postižením než osoby většinového etnika“ se nepotvrdila; všechna srovnání, včetně srovnání celkových skóre, byla statisticky nevýznamná.

Jako zajímavé se mi jeví výsledky zjištěné v dotazníku Rodina. Romové (respondenti z experimentální výzkumné skupiny) mají ve svých rodinách statisticky významně vyšší počet neromů než mají respondenti z kontrolní skupiny (majoritního etnika) ve svých rodinách Romů. Na jednu stranu se zdá pochopitelné, že Romové přijímají do svých rodin osoby z majority častěji, než majoritní rodiny přijímají do svých rodin Romy. Domnívám se, že tento jev lze stejně jako v případě konfliktů lehce vysvětlit výrazně vyšším počtem neromů než Romů v naší společnosti. Pokud ale budeme věnovat pozornost dělení romských rodin

na tradiční a asimilované,¹¹³ můžeme odvozovat, že zastoupení majority je spíše pravděpodobnější v romských asimilovaných rodinách, které přijímají formu a vzorce rodinných rolí běžné majoritní společnosti.¹¹⁴ Tento směr myšlenek nás pak může vést k domněnce, že tolerance Romů k majoritě roste.

Za zamyšlení stojí i zjištění statisticky významně vyššího zastoupení cizinců v romských rodinách oproti zastoupení cizinců v rodinách majoritních. K tomuto tématu se mi nepodařilo dohledat relevantní zdroje. Pokud se ale zamyslíme nad historií Romů a nad jejich rozšířením po celém světě, zdá se mi jejich tolerance k cizincům poměrně srozumitelná.

Jako limit mého výzkumu vnímám nízký počet respondentů experimentální skupiny. Některé důvody, proč je počet respondentů nízký, jsem již zmiňovala v kapitole 6.4.1. *Experimentální skupina Romové*. Domnívám se, že dalším důvodem, proč některé oslovené osoby odmítly svou účast ve výzkumu, byla náročnost výzkumu, a to nejen časová. V mé práci je zohledněna jen dílčí část výzkumu, celkově však respondenti absolvovali celý výzkumný protokol zmiňovaného výzkumu *Cizinec jako symbol jinakosti*. Tato situace však přinesla i pozitivní skutečnost, že jsem měla příležitost s respondenty strávit více času a dozvědět se více o jejich životě, situaci, názorech a postojích. Kdybych však strukturu své práce vymýšlela znovu, rozhodně bych pro experimentální skupinu složenou z osob romského etnika zvolila méně náročný výzkumný protokol.

Dalším limitem by se mohla jevit početní nevyváženost respondentů experimentální a kontrolní skupiny. V kapitole 6.4.1. *Experimentální skupina Romové* jsem se pokusila popsat postup získávání romských respondentů. Ráda bych ještě přidala popis úvah, jak jsem vybrala kontrolní skupinu. Základním stavebním kamenem pro moji práci byl výzkum s experimentální skupinou. Při výběru respondentů kontrolní skupiny jsem původně chtěla k 15 respondentům Romům najít do páru 15 respondentů ze skupiny běžné populace ve výzkumu *Cizinec jako symbol jinakosti*, ideálně stejného pohlaví a podobného věku a vzdělání jako byli jednotliví respondenti z výzkumné skupiny. Při bližším zkoumání demografických údajů u všech 55 respondentů ze skupiny běžné populace, která se vytvořila v rámci výše zmiňovaného projektu, se tento postup ukázal být nerealizovatelný, především z důvodu nemožnosti najít pro párování ve skupině běžné populace respondenty pouze se základním vzděláním. Zvolila jsem tedy variantu odlišného počtu respondentů ve skupinách (experimentální a kontrolní), a s tím související vyhodnocení získaných dat pomocí neparametrických testů.

V diskuzi zůstanu ještě u tématu vzdělání. Sběrem dat respondentů jsem zjistila, že respondenti experimentální skupiny dosáhli v životě statisticky významně nižšího stupně vzdělání

113 Dřímal, F. (2004). „Dětství v romské rodině“. In Nosál, Igor (ed.). *Obrazy dětství v dnešní české společnosti. Studie ze sociologie dětství*. Brno: Barrister & Principal.

114 Dřímal, F., ref. 113.

než respondenti kontrolní skupiny. Je nezvratným faktem, že Romové v ČR dosahují nižšího vzdělání oproti majoritě. Můžeme nalézt různé důvody tohoto stavu. Např. fakt, že velká většina Romů nemá vzdělání na svém hodnotovém žebříčku příliš vysoko.¹¹⁵ Tento fakt má své kořeny v dávné historii Romů, kteří nevnímají rozdíly mezi slovním spojením „učit se“ a „být vychováván“. Pro Romy je pojem učení a výchova totožné označení pro proces, který má probíhat doma či v komunitě jako každodenní činnost, kdy se děti učí nápodobou od dospělých členů své rodiny. Výše popsaným způsobem probíhalo vzdělávání v romských komunitách po mnoho staletí až do poloviny minulého století. V posledních desetiletích se někteří Romové snaží oficiální institucionální vzdělání svých dětí nejen tolerovat, ale i podporovat, avšak jedná se zatím o velmi pozvolný trend.¹¹⁶

Nezanedbatelnou překážkou při vzdělávání Romů je také jejich nízký socioekonomický status a často i nedostatečné materiální zázemí.

Šotolová uvádí, že „neuspokojivý stav vzdělávání Romů vyplývá z různých sociálních a historicky podmíněných důvodů. Velký počet romských dětí dosahuje jen nejnižšího možného stupně vzdělání. Mnoho jich je i nadále v základních školách praktických (dříve zvláštních). Aby byl zastaven společenský propad romských komunit, realizují se některé vyrovnávací postupy (afirmativní akce).“¹¹⁷ Aktuální *Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030* se tématu vzdělávání Romů nevyhýbá, naopak podrobně situaci popisuje na všech vzdělávacích úrovních, včetně inkluzivního vzdělávání.¹¹⁸

Posledním příspěvkem do diskuze je propojení mého výzkumného tématu s aktuální situací. Vnímám, že důležitost vztahů mezi Romy a majoritou se v dnešní době poznamenané opatřeními proti nemoci covid-19 stále zvyšuje, nejen v ČR, ale i v jiných zemích. Bohužel lze najít zprávy svědčící o tom, že v některých státech jsou různá nouzová opatření využívána i k určitým diskriminačním krokům směrem k Romům, což posiluje bariéry mezi Romy a majoritou. Například v srpnu 2020 americký zpravodajský server The World uveřejnil zprávu o důsledcích pandemie v souvislosti se situací Romů v Evropě. V článku bylo uvedeno, že kromě mnoha sociálně ekonomických potíží (ztráta zaměstnání, nesplácení dluhů, absence distanční výchovy apod.) se objevuje i diskriminační jednání vůči Romům od odpovědných institucí. Např. na Slovensku a v Bulharsku byly umístěny do karantény velké romské osady a obyvatelům bylo zakázáno z nich odejít bez platné pracovní smlouvy nebo jiného naléhavého důvodu. Aktivisté za práva Romů však tvrdí, že opatření byla přehnaná a často neregulovaná. V Yambolu, ve městě na jihovýchodě Bulharska, policie uzavřela

115 CSEPELI, G., SIMON, D., ref. 5.

116 ŠEVČÍKOVÁ, ref. 108., s. 49.

117 ŠOTOLOVÁ, E., Vzdělávání Romů, Karolinum Praha, 2008, ISBN 978-80-246-1524-0, s. 68.

118 [Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů na období 2021–2030](#) [online]. [cit. 2021-5-1].

romskou čtvrť a udržovala okres v přísné karanténě i po skončení celostátního výjimečného stavu a v důsledku těchto přísných nařízeních přišla většina tamních romských obyvatel o práci.

Podle Evropského střediska pro práva Romů se zdá, že došlo k znatelnému nárůstu počtu razíí v romských komunitách ve východní Evropě a policie se také jeví agresivnější během svých akcí.

Ti, kdo provádějí razie, využívají pandemie, protože vědí, že nevládní organizace a média nejsou připravena dokumentovat takové protiprávní chování.

Jeden incident z dubna 2020 v Rumunsku byl zaznamenán na telefonu. Video ukazuje pět romských mužů svázaných a ležících tváří dolů na zemi. Šestý muž je slyšet, jak křičí bolestí, když ho policista bije. Video natočila partnerka jednoho z mužů v Bolintin-Vale, měste v jižním Rumunsku. Policista na videu říká ženě, aby pokračovala v natáčení, že si toho stejně nikdo nevšimne.

Na videu zachycujícím incident je slyšet, jak policista říká v rumunštině: „Proč natáčíš? Myslíš, že to někoho zajímá? To jsou jen Cikáni. Nikoho to nezajímá. Dej si to na Facebook.“¹¹⁹

Je nesporné, že životní styl nezanedbatelného počtu Romů je odlišný od životního stylu většiny majoritního obyvatelstva. Stále si však dovoluji tvrdit, že vzájemná tolerance, vzájemné poznávání a snaha o pochopení druhých je klíčem ke klidnému společnému soužití.

119 BARRY, O., Roma persecution intensifies during the coronavirus pandemic in Europe. The World [online]. 24.8.2020 [cit. 2021-5-8]. Dostupné z: <https://www.pri.org/stories/2020-08-24/roma-persecution-intensifies-during-coronavirus-pandemic-europe>.

Závěr

Existuje mnoho studií a výzkumů, které se pokoušejí zmapovat postoje majority k Romům z různých pohledů a v různých oblastech, ale existuje jen málo výzkumů, které se zabývají názory a postoji Romů samotných. Na počátku mých úvah o tématu diplomové práce byla myšlenka, že se chci věnovat romské experimentální skupině, abych měla důvod a příležitost se o Romech a o jejich názorech dozvědět více informací. Shodou okolností jsem v době začátku psaní mé diplomové práce dostala od kolegů z NUDZ nabídku na spolupráci při získávání dat do výzkumu *Cizinec jako symbol jinakosti*. Tuto nabídku jsem přijala a pro svou práci jsem začala připravovat rešerši textů, které se k tématu mé práce vážou. Zaměřila jsem se na sociální distanci Romů vůči majoritě a vůči lidem z odlišných sociálních skupin, dále jsem zjišťovala množství konfliktů Romů s majoritou ve srovnání s množstvím konfliktů majority s Romy a množství konfliktů Romů s osobami patřícími k různě odlišným sociálním skupinám ve srovnání s množstvím konfliktů majority se členy těchto skupin. Také jsem se zabývala tématem počtu přijatých osob patřících k majoritě za člena romské rodiny ve srovnání s počtem Romů přijímaných do majoritních rodin.

Při oslovování potenciálních respondentů experimentální skupiny pro můj výzkum jsem zjistila, že i přes určité přátelské a kolegiální vazby, které jsem měla k několika Romům z různých sociálních skupin, je poměrně obtížné je přesvědčit ke spolupráci. Nakonec se mi podařila úspěšná domluva s 15 respondenty.

Svůj výzkum jsem průběžně uskutečňovala v době od listopadu 2019 do února 2021. Výzkumný protokol, který jsem s respondenty absolvovala, byl v souladu s výzkumem kolegů z NUDZ v rámci výzkumu *Cizinec jako symbol jinakosti*. Z tohoto výzkumu jsem také získala výzkumná data 55 členů kontrolní skupiny sestavené z respondentů majoritního etnika.

Během interakcí s respondenty jsem měla příležitost poznat blíže názory, postoje a hodnoty Romů. Někteří respondenti se mnou sdíleli i své starosti a obavy a nechali mě nahlédnout do svých životních příběhů. S jinými respondenty byla komunikace odtažitější, ale každé setkání s respondentem pro mě bylo velmi obohacující a společný rozhovor mi často dovolil nahlédnout směrem k základům některých postojů.

Domnívám se, že stanovený cíl práce jsem splnila. Kromě důvodu, příležitosti a času k seznámení se s romskou historií a současností a s názory a postoji konkrétních Romů můj výzkum přinesl zjištění, že sociální distance Romů vůči majoritě je podobná jako sociální distance majority vůči Romům, že celková sociální distance Romů vůči lidem s odlišnostmi je větší než celková sociální distance majority vůči lidem s odlišnostmi, ale při srovnání sociální distance Romů a sociální distance majority vůči konkrétním odlišným sociálním skupinám jsou rozdíly statisticky nevýznamné, s výjimkou osob s duševním onemocněním,

vůči kterým je sociální distance Romů větší než sociální distance majority. Výzkum také přinesl zjištění, že počet osob patřících k majoritě je v romských rodinách statisticky významně vyšší než počet Romů v majoritních rodinách.

V práci zmiňovaný nedostatek zdrojů založených na názorech a rozhovorech s Romy samotnými podle mého názoru ukazuje na základní bariéru mezi různými sociálními skupinami. Touto bariérou mám na mysli obavy, strach a neochotu naslouchat členům jiných sociálních skupin, naladit se na ně a snažit se porozumět jejich názorům a pochopit příčiny jejich postojů. Je volbou každého z nás, zda se spokojí s dlouhá staletí předávanou nedůvěrou k osobám s odlišností, nebo zda se skrze komunikaci, tolerantní přístup a dobré vztahy pokusí o člověka z odlišné sociální skupiny dozvědět více, ale domnívám se, že právě změny v přístupu jednotlivců mohou zapříčinit v průběhu času změny v postojích celých skupin.

Svou práci si dovolím zakončit citátem Jana Sokola, protože se domnívám, že vhodně doplňuje diskutované téma: „Pocity jinakosti a cizoty vznikají jako průvodní jev a nutný důsledek každé různosti a odlišnosti, jako rub a druhá stránka důvěrnosti a blízkosti. Už sama blízkost je možná pouze na pozadí nějaké vzdálenosti a důvěra na pozadí ostražité nedůvěry.“¹²⁰

120 SOKOL, J. in TELEROVSKÝ, R. a MAHLER, M., ed. Strach z cizího: antisemitismus, xenofobie a zkušenost "uncanny". Přeložil KLIMENTOVÁ, E. Praha: Česká psychoanalytická společnost, 2015. Psychoanalytická knihovna. ISBN 978-80-260-9204-9, s. 185.

Použitá literatura

AGENTURA ROZVOJOVÉ A HUMANITNÍ POMOCI OLOMOUCKÉHO KRAJE.
Multi kulti-Menšiny v ČR. Olomouc: ARPOK, 2009. 151 s. ISBN 978-80-254-5583-8.

ÁLVARO JOSÉ LUIS ESTRAMIANA Y MIRYAM RODRÍGUEZ MONTER, Valores culturales y actitudes hacia los inmigrantes en Europa. *Psicología, Conocimiento y Sociedad* [S.l.], v. 1, n. 1, p. 50–71, June 2010. ISSN 1688-7026. Disponible en: <https://revista.psico.edu.uy/index.php/revpsicologia/article/view/18>.

BARRY, O., Roma persecution intensifies during the coronavirus pandemic in Europe. *The World* [online]. [cit. 2021-5-8]. Dostupné z: <https://www.pri.org/stories/2020-08-24/roma-persecution-intensifies-during-coronavirus-pandemic-europe>.

BARŠA, P., Politická teorie multikulturalismu. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, 347 s. ISBN 80-7325-020-9.

BOURDIEU, P., (1984). *Distinction: A Social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.

Charta 77, 1977–1989, sestavil Prečan, Sheinfeld, Schwanzenberg, Bratislava 1990, s. 217–224.

CSEPELI, G., SIMON, D., Construction of Roma identity in Eastern and Central Europe: perception and self-identification, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2004, 30:1, 129–150, DOI: 10.1080/1369183032000170204.

ČENĚK, J., SMOLÍK, J., VYKOUKALOVÁ, Z., *Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5414-7.

DANIEL, B., Dějiny Romů, Vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v Českých zemích a na Slovensku. 1. vyd. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 1994, 197 s. ISBN 80-7067-395-8.

DAVIDOVÁ, E., 1995. Tradiční řemesla a způsoby obživy. In: *Cesty domů – Romano drom 1945–1990*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s.15. ISBN 80-7067-533-8.

DIMITROVA, R., VAN DE VIJVER FJR, TAUŠOVÁ, J., CHASIOTIS, A., BENDER, M., BUZEA, C., UKA, F., TAIR, E. Ethnic, Familial, and Religious Identity of Roma Adolescents in Bulgaria, Czech Republic, Kosovo, and Romania in Relation to Their Level of Well-Being. *Child Dev.* 2017 May;88(3):693-709. doi: 10.1111/cdev.12786. Epub 2017 Mar 20. PMID: 28319262.

FARKOVÁ, M., *Vybrané kapitoly z psychologie*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. ISBN 978-80-7452-130-0.

FEHLAU, E.G., *Konflikty v práci: jak se vypořádat s konfliktními situacemi a lidmi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2003. 108 s. ISBN 80-247-0533-8.

FRASER, A., *Cikáni*. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-212-X, s. 268–270.

GRUBER, D., *Zlatá kniha komunikace*. 3. vyd. Ostrava: Gruber-TDP, 2009. 278 s. ISBN: 978-80-85624-28-1.

HAYESOVÁ, N., *Základy sociální psychologie*. Praha: nakladatelství Portál, s. r. o., 2013. ISBN 978-80-262-0534-0.

HERCZEG, J., *Trestné činy z nenávisti*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008.

HESTONE, M., STROEBE, W. (2006). *Sociální psychologie*. Praha: Portál, ISBN 80-7367-092-5.

HORVÁTHOVÁ, J., *Kapitoly z dějin Romů, Člověk v tísní*, 2002.

KÚTKOVÁ, M., *Romové v naší společnosti v kontextu s majoritou*. Kladno, 2011. Diplomová. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, katedra speciální pedagogiky. Vedoucí práce doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

KOSINA, M., *Sociální a kulturní aspekty ovlivňující postavení Romů v České republice*. Brno, 2009. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Vedoucí práce PhDr. Ivan Nedoma.

KRECH, D., CRUTFIELD, R. S., BALLACHEY, E. L., *Člověk ve společnosti*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie ved., 1968.

KŘIVOHLAVÝ, J., *Konflikty mezi lidmi*. 2. vyd. Praha: Portál, 2002. 189 s. ISBN 80-7178-642-X.

LEWIS, C., *The Definitive Guide to workplace mediation and managing conflict at work*. Weybridge: RoperPenberthy, 2009. 155 s. ISBN 978-1-903905-36-4.

LOVAŠOVÁ, N., *Vývoj romské populace se zaměřením na teenageri*. Praha, 2015. Bakalářská. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Hana Dvořáčková.

MATOUŠEK, O., *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

NAKONEČNÝ, M., 1999. *Sociální psychologie*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-200-0690-7.

NAVRÁTIL, P. a kol.: *Romové v české společnosti*, Praha, Portál, 2003, ISBN 80-7178-741-8.

NOVÁK, T., O předsudcích. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 978-80-7239-119-6.

NEČAS, C., Historický kalendář, dějiny českých Romů v datech, Vydavatelství Univerzity Palackého, 2008, ISBN 978-80-244-1747-9.

NEČAS, C., Romové v České republice včera a dnes. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, 129 s. ISBN 80-7067-952-2.

PARK, R. E., (1924). The Concept of Social Distance As Applied to the Study of Racial Attitudes and Racial Relations. *Journal of Applied Sociology* 8, s. 339–344.

PETRÁČKOVÁ, V a KRAUS, J., Akademický slovník cizích slov: [A–Ž]. Praha: Academia, 1997, ISBN 80-200-0982-5.

PLAMÍNEK, J., Konflikty a vyjednávání. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. 136 s. ISBN 978-80-247-2944-2.

POSPÍŠIL, M., Řešení konfliktů a stresů. 1. vyd. Plzeň: kniha vydána vlastním nákladem, 2007. 306 s. ISBN 978-80-903529-1.

PRŮCHA, J., Multikulturní výchova. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-502-2

PUTNAM, H., 1975. Mind, Language and reality: Philosophical papers. Cambridge: Cambridge UP.

RYŠAVÝ, D., Sociální distance vůči Romům. *Sociologický časopis*. Vol. 1. 2003: 55–77.

ŘÍČAN, P., S Romy žít budeme – jde o to jak. Praha: Portál, 2000. 149 s. ISBN 80-7178-410-9.

SBORNÍK nadace pro svobodu slova. Česká xenofobie. Praha: Votobia: 1998. ISBN 80-7220-044-5.

SILLAMY, N., 2001. Psychologický slovník. Olomouc: Univerzita Palackého, ISBN 80-244-0249-1.

SIMMEL, G. Cizinec. In SIMMEL, G., Peníze v moderní kultuře a jiné eseje. Praha, Slon, 1997, ISBN 80-85850-50-8.

SURÁ, A., Konflikty jako přirozená součást života. Olomouc, 2011. Bakalářská. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce PhDr. Lenka Holá, Ph.D.

SOKOL, J. in TELEROVSKÝ, R. a MAHLER, M., ed. Strach z cizího: antisemitismus, xenofobie a zkušenost "uncanny". Přeložil KLIMENTOVÁ, E. Praha: Česká psychoanalytická společnost, 2015. Psychoanalytická knihovna. ISBN 978-80-260-9204-9.

ŠAFR, J., Sociální distance a interakce: relační přístup ke studiu stratifikace. In Šafr, J. (Ed). Sociální distance, interakce, relace a kategorizace: Alternativní teoretické perspektivy studia sociální stratifikace, 2008, Praha: SOU.

ŠEREK, J. a PETROVIČOVÁ, Z., Zpráva pro účastníky české části mezinárodního výzkumného projektu PIDOP. Brno, 2012: Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita v Brně, Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny.

ŠEVČÍKOVÁ, V., Sociokulturní a hudebně výchovná specifika romské minority v kontextu doby. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. ISBN 80-7042-282-3.

ŠOTOLOVÁ, E., Vzdělávání Romů, Karolinum Praha, 2008, ISBN 978-80-246-1524-0.

TIBENSKÁ, A., Romové a duševní nemoci. Psychiatrie pro praxi, 2008, s. 191-192, [untitled \(psychiatriepropraxi.cz\)](http://untitled.psychiatriepropraxi.cz) [online], [2021-5-1].

VACÍNOVÁ, M., Psychologie a společenská výchova. 2. přeprac. vyd. Praha : Victoria Publishing, 1995. 160 s. ISBN 80-7187-006.

VÁGNEROVÁ, M., Školní poradenská psychologie pro pedagogy. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005, 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

VÝROST, J; SLAMĚNÍK, I. a spol. Sociální psychologie-teorie, metody, aplikace. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2019. 760 s. [ISBN](https://www.isbn.cz) 978-80-247-5775-9.

WALACH, V., CÍSAŘ, O.: Jako ghetto – ty ublížíš mně, já ublížím tobě: Bezpečnost a pouliční násilí v diskurzu sociálně vyloučené lokality, [online]. [cit. 2021-4-3]. dostupné: [\(4\) \(DOC\) „Jako ghetto – ty ublížíš mně, já ublížím tobě.“ Bezpečnost a pouliční násilí v sociálně vyloučené lokalitě | Ondrej Cisar a Vaclav Walach – Academia.edu](#).

WALACH, V., Čeští Romové, sociální vyloučení a bezpečnost: Pohled z druhé strany etnického konfliktu, in: sborník E. Szyszlak, T. Szyszlak, Kwestia romska w kontekście bezpieczeństwa wewnętrznego i międzynarodowego państwa, Wrocław, 2013.

WARK, C., GALLIHER, J. F., Emory Bogardus and the Origins of the Social Distance Scale. The American Sociologist [online]. 2007, 38(4), 383-395 [cit. 2021-5-12]. ISSN 0003-1232. Dostupné z: doi:10.1007/s12108-007-9023-9.

Anticikanismus: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Anticikanismus> [online]. [cit. 2021-5-1].

[Bogardusova škála sociální distance – Wikipedie \(wikipedia.org\)](#) [online]. [cit. 2021-4-3].

Distance sociální: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Distance_soci%C3%A1ln%C3%AD [online]. [cit. 2021-5-8].

[Postoj – Sociologická encyklopedie \(cas.cz\)](#) [online]. [cit. 2021-5-1].

[Postoje \(vscht.cz\)](#) [online]. [cit. 2021-5-1].

[Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů na období 2021 – 2030](#) [online]. [cit. 2021-5-1].

http://totalita.cz/txt/txt_kv.pdf [online]. [cit. 2021-5-1].

Zpráva o stavu romské menšiny 2019: [III \(vlada.cz\)](#) [online]. [cit. 2021-5-1].

[Výzkumné projekty \(nudz.cz\)](#) [online]. [cit. 2021-4-3].

Vztah české veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v ČR – březen 2019: [ov190415.pdf \(cas.cz\)](#) [online]. [cit. 2021-5-1].